



*Raporti i Vlerësimit të Nevojave me  
bazë në Konventën e Aarhusit për  
Misionin e OSBE-së në Shkup*

Dhjetor 2020

**ABSTRAKT**

Konventa e UNECE për Qasje në Informacion, Pjesëmarrjen e Publikut në Vendimmarrje dhe Qasje në Drejtësi për Çështjet Mjedisore, e njohur si Konventa e Aarhusit, është një shtyllë kurrizore për qeverisjen mjedisore dhe demokratike. Frymëzon transparencën, lirinë e medias, llogaridhënien dhe sundimin e ligjit si një përgjigje ndaj shumë sfidave mjedisore globale të lidhura me ndryshimin e klimës, biodiversitetin dhe ndotjen e ajrit dhe ujit. Pasi këto probleme prekin natyrën dhe popullatat përtej kufijve. Përmirësimi i qeverisjes, zhvillimi i qëndrueshëm, ekonomitë e gjelbra dhe mbrojtja e mjedisit janë thelbësore për mirëqenien dhe sigurinë e njerëzve dhe OSBE ka qenë një vend për bashkëpunim në këto tema që nga fillimet e saj. Republika e Maqedonisë së Veriut është shtet pjesëmarrës i OSBE-së dhe nënshkruese e Konventës së Aarhusit, dhe përmes Misionit të OSBE-së në Shkup mund të përfitojë nga njohuritë që mund të ofrojnë strukturat e OSBE-së. Qendra Aarhus, e hapur në 2019 me fondet e BE, mund të bëhet ura midis frymëzimit dhe arritjeve dhe të nxisë zbatimin më të mirë të Konventës së Aarhusit. Prandaj, ndihma e OSBE-së në këtë fazë fillestare mund të jetë me vlerë, pasi reformat strukturore në qeverisjen mjedisore në rrugën e pranimit të vendit në BE kërkojnë ndihmë në arritjen e qeverisjes së mirë si në nivelin qendror ashtu edhe në atë lokal.

E përpiluar nga

**Ida Manton, PACE Global Strategies**

# Përmbajtja


---

<b>Abstrakt</b>	0
<b>Përmbajtja</b>	1
<b>Hyrje</b>	2
<b>Histori e shkurtër e Konventës së Aarhusit</b>	3
<b>Metodologjia</b>	4
<b>Përmbledhje e angazhimeve të OSBE-së në lidhje me Konventën e Aarhus-it</b>	5
<b>I. Kuadri ligjor</b>	8
<ul style="list-style-type: none"> <li>o Përmbledhje e legjislacionit të pajtueshëm</li> <li>o Boshllëqet midis legjislacionit dhe praktikës. Fushat e përmirësimit</li> <li>o Pajtueshmëria me Konventën e Aarhusit dhe procesin e pranimit në BE</li> </ul>	
<b>II Korniza institucionale</b> - Hartësimi i institucioneve dhe aktorëve lidhur me Konventën e Aarhusit	14
<ul style="list-style-type: none"> <li>a. Qendra Aarhus</li> <li>b. Ministrinë: Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, Ministria e Punëve të Jashtme Ministria e Vetëqeverisjes Lokale dhe Ministria e Drejtësisë</li> <li>c. Kuvendi</li> <li>d. Agjencia për Mbrojtjen e të Drejtës për Qasje të Lirë në Informacionin Publik (AMDQLIP)</li> <li>e. Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KSHPK)</li> <li>f. Inspektorati Shtetëror i Mjedisit</li> <li>g. Gazetarët, Shoqatat dhe Institutet e Mediave</li> <li>h. Zyrtarët komunalë, kryetarët e komunave dhe shoqata e njësisve të vetëqeverisjes lokale (BNJVL)</li> <li>i. OSHC-të mjedisore</li> <li>j. ONQ-të që punojnë në zonat e mbuluara nga Konventa e Aarhusit</li> </ul>	
<b>III. Fushat në të cilat Misioni i OSBE-së në Shkup potencialisht mund të sigurojë ndihmë dhe këshilla në të ardhmen</b>	24
<ul style="list-style-type: none"> <li>o Rekomandime për Misionin</li> <li>o Shtylla 1: Qasja në informacion</li> <li>o Shtylla 2: Pjesëmarrja e publikut në vendimmarrje</li> <li>o Shtylla 3: Qasja në drejtësi</li> </ul>	
<b>IV. Përfundime</b>	30
<b>V. Shtojcat</b>	32
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Intervistat e kryera</li> <li>• Pyetësorët</li> </ul>	
<b>VI. Indeksi i Akronimeve</b>	39
<b>VII. Rreth Strategjive Globale të PACE dhe Autorit</b>	40

## Hyrje

Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën (UNECE) **Konventa për qasjen në informacion, pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe qasjen në drejtësi në çështjet mjedisore**, i njohur si **Konventa e Aarhusit** (më vonë edhe 'Konventa'), u nënshkrua më 25 qershor 1998 në qytetin danez të Aarhusit, si pjesë e procesit (EFE) Mjedisi për Evropën. Konventa hyri në fuqi më 30 tetor 2001. 47 shtetet ratifikuese të Konventës - Maqedonia e Veriut, 45 shtete të tjera dhe BE - janë në Evropë dhe Azinë Qendrore.

Gjerësisht e njohur si novatore për qasjen e saj integruese ndaj të drejtave të njeriut dhe mbrojtjen e mjedisit, si dhe promovimin e tij të konceptit të "qytetarisë mjedisore", Konventa e Aarhusit jep të drejtat e publikut në tre "shtylla": i) qasja në informacion, ii) pjesëmarrja e publikut; dhe, iii) qasja në drejtësi në proceset vendimmarrëse qeveritare për çështje që lidhen me mjedisin lokal, kombëtar dhe ndërkufitar.<sup>1</sup> Konventa njeh të drejtën e çdo personi për të jetuar në një mjedis të përshtatshëm për shëndetin dhe mirëqenien e tij dhe të saj, dhe detyra, si individualisht dhe në bashkëpunim me të tjerët, për ta mbrojtur dhe përmirësuar mjedisin për të mirën e brezave të tashëm dhe të ardhshëm.<sup>2</sup> Përmes tre shtyllave të saj, Konventa promovon pjesëmarrjen aktive të të gjithë sektorëve të shoqërisë në vendimmarrjen mjedisore, si dhe bashkëpunimin demokratik të autoriteteve publike, përfaqësuesve të shoqërisë civile dhe individëve të interesuar. Kjo nuk është vetëm një marrëveshje mjedisore, por një mjet për të promovuar llogaridhënien, transparencën dhe reagimin e qeverisë.<sup>3</sup>



*Konventa e Aarhus-it kuptohet si një mjet për arritjen e demokracisë mjedisore, pasi gjuha e saj i detyron nënshkruesit të shfrytëzojnë të gjithë sektorët - media, përfaqësuesit e zgjedhur në vend, qeveria qendrore, OJQ-të, iniciativat e komunitetit, të rinjtë, gratë, si dhe organizatat rajonale dhe ndërkombëtare - të punojnë dhe të përpiqen për të arritur qëllimet e saj.*

Përkundër instrumenteve të përkrahura qartë, në praktikë pajtueshmëria e Maqedonisë së Veriut ka qenë e vonuar dhe e paqëndrueshme, përfshirë kërkesën më themelore të Konventës për të emëruar pikën qendrore të vendit, për të siguruar kontakte të sakta ose për të paraqitur rregullisht Raportet Kombëtare të Zbatimit. Takimi i vitit 2014 i Palëve në Konventën e Aarhusit, mbajtur në Maastricht, shprehu "shqetësim të thellë" për atë se "Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë ende nuk kishte paraqitur raportin e saj kombëtar të zbatimit për ciklin e tretë të raportimit - i vetmi vend që nuk e kishte bërë atë - dhe i bëri thirrje Komitetit të Pajtueshmërisë... të marrë në konsideratë dështimin e vazhdueshëm nga ish Republika Jugosllave e Maqedonisë për të paraqitur raportin e saj për ciklin e tretë".<sup>4</sup> (Komiteti i Pajtueshmërisë më vonë vuri re se raportet 2011 dhe 2014 ishin dorëzuar, dhe kështu rregulloi mosrespektimin e mëparshëm.)

Që nga viti 2002, Zyra e Koordinatorit të OSBE-së për Aktivitetet Ekonomike dhe Mjedisore (OCEEA), së bashku me operacionet në terren të OSBE-së, ka mbështetur zbatimin e Konventës, përfshirë

<sup>1</sup> "Shtetësia mjedisore" është koncept i kuptuar gjerësisht si të drejtat dhe detyrimet që njerëzit kanë në lidhje me mjedisin.

<sup>2</sup> Konventa për qasjen në informacion, pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe qasjen në drejtësi për çështjet mjedisore (Konventa e Aarhusit).

<sup>3</sup> [https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus\\_Implementation\\_Guide\\_interactive\\_eng.pdf](https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf)

<sup>4</sup> ECE/MP.PP/2014, para. 27, në dispozicion në:

[https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/mpp5/Documents/Post\\_session\\_docs/ece\\_mp.pp\\_2014\\_2\\_eng.pdf](https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/mpp5/Documents/Post_session_docs/ece_mp.pp_2014_2_eng.pdf)

përmes krijimit të Qendrave Aarhus në disa vende të Evropës Juglindore (EJL), Evropa Lindore, Azia Qendrore dhe Kaukazi Jugor. Pas dy përpjekjeve të mëparshme dhe me mbështetjen nga fondet e Bashkimit Evropian, OJQ Milieukontakt, hapi zyrtarisht Qendrën Aarhus të Maqedonisë së Veriut në 24 Tetor 2019 në Shkup - vendi i fundit i EJL që e bën këtë.<sup>5</sup> Pesë javë më vonë, në ditën e interesit të shprehur për të kontribuar në përmirësimin e qeverisjes mjedisore në vend, Misioni i OSBE-së Shkup dhe Qendra Aarhus nënshkruan një Memorandum Bashkëpunimi për të vendosur bashkëpunim afatgjatë për të promovuar Konventën, siç sugjerohet nga Strategjia Globale të PACE. (Deri më tani dhe në përputhje me këshillat e dhëna nga Këshilltari i Lartë i PACE dhe autori kryesor i këtij raporti, Misioni ka mbështetur Qendrën e sapokrijuar Aarhus duke marrë pjesë në dy takime vjetore të Qendrave Aarhus, të organizuara nga OCEEA në fund të çdo viti kalendarik.) Vendosja e kësaj lidhje u vlerësua gjithashtu nga stafi i OSBE-së i cili u bashkua me Qendrën Aarhus në takim, një praktikë që shpresojmë të vazhdojë dhe të mund të koordinohet në mënyrë efektive nga stafi i caktuar në Mision, tani që ata kanë parë formatin, temat dhe pritjet nga këto takime vjetore të Rrjetit të Qendrave Aarhus.

Në mënyrë që Maqedonia e Veriut të arrijë aspiratat e saj, të përmirësojë mirëqenien e qytetarëve të saj dhe të respektojë dhe zbatojë angazhimet ndërkombëtare, vendi duhet të përmirësojë pajtueshmërinë me Konventën e Aarhusit dhe të ndër marrë masa konkrete për të ndjekur në mënyrë aktive hyrjen në BE dhe "marrëveshjen e gjelbër" të BE-së. Ky Raport i Vlerësimit të Nevojave - bazuar në kërkime të hollësishme, intervista të shumta dhe përgjigje të pyetësorëve - identifikon strategjitë dhe mundësitë për OSBE-në të rrisë bashkëpunimin e saj me Qendrën e re Aarhus, duke e mbështetur atë si një platformë të frytshme për të përmirësuar pajtueshmërinë e Maqedonisë së Veriut me Konventën e Aarhusit dhe të ndihmojë në përmirësimin e qasjes sistematike të vendit për promovimin e tre shtyllave të Konventës, cilat janë brenda mandatit të vendit të OSBE-së.

Angazhimet dhe detyrimet ekzistuese të Maqedonisë së Veriut, të drejtat dhe pritjet e qytetarëve të saj, dhe procesi i vazhdueshëm i pranimit në BE kërkon përparim në fushën e qeverisjes mjedisore. Misioni i OSBE-së në Shkup është i kualifikuar në mënyrë unike për të ndarë njohuritë, përvojën dhe ekspertizën e OCEEA-s së tij dhe të sigurojë ekspertizë, udhëzime dhe ndihmë në mbështetje të Qendrës Aarhus, iniciativave të saj të OSHC-ve, mekanizmave për sigurimin dhe shpërndarjen e informacionit, thirrjet (p.sh. takimet e rregullta kombëtare / rajonale) dhe programet e trajnimit.

## Histori e shkurtër e Konventës së Aarhusit

Konventa dhe Protokollin i saj mbi Regjistrat e Lirimit dhe Transferimit të Ndotësve (Protokollin mbi RLTN (PRTR)) ishin dokumentet e para juridikisht të detyrueshme ndërkombëtarisht me lidhje të forta midis të drejtave të njeriut dhe mbrojtjes së mjedisit. Është azhurnim i Deklaratës dhe Planit të veprimit të Stokholmit të vitit 1972 mbi mjedisin njerëzor<sup>6</sup> (e cila i dha lindje UNEP-it<sup>1</sup> - Programi mjedisor i KB) dhe Deklarata e Rios për Mjedisin dhe Zhvillimin e vitit 1992, miratuar në Rio de Janeiro nga 178 vende në Konferencën e KB për Mjedisin dhe Zhvillimin, referuar si "Samiti i Tokës". Akademikët gjurmojnë rrënjët e Aarhusit në Paktin Ndërkombëtar të të Drejtave Civile dhe Politike të vitit 1966<sup>7</sup>, përmes Deklaratës së vitit 1980 e Salzburgut mbi Mbrojtjen e të Drejtës së Informimit dhe Pjesëmarrjes, Karta Botërore e Natyrës 1982, Protokollin i vitit 1988 i San Salvadorit (Protokollin Shtesë i Konventës Amerikane për të

<sup>5</sup> Të intervistuarit tanë na informuan për dy përpjekje të pasuksesshme nga dy OJQ më të vogla - Florozon dhe Biosfera.

<sup>6</sup> <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>

<sup>7</sup> [https://treaties.un.org/doc/Treaties/1976/03/19760323%2006-17%20AM/Ch\\_IV\\_04.pdf](https://treaties.un.org/doc/Treaties/1976/03/19760323%2006-17%20AM/Ch_IV_04.pdf)

Drejtat e Njeriut në fushën e Ekonomisë, të Drejtave Sociale dhe Kulturore), Karta Evropiane e Mjedisit dhe Shëndetit e vitit 1989<sup>8</sup> dhe Takimi i KSBE-së 1988 mbi Mbrojtjen e Mjedisit në Sofje.<sup>9</sup>

Trupi kryesor drejtues i Konventës Aarhus - 'Takimi i Palëve' - përbëhet nga të gjitha Palët e Konventës dhe mbledhet çdo tre vjet. Midis këtyre takimeve, Grupi i Punës i palëve mbikëqyr zbatimin e programit të punës së Konventës. Megjithëse përbërja e tij pasqyron Takimin e Palëve, Grupi i Punës takohet më rregullisht. Raportet kombëtare të zbatimit dhe rishikimet e pajtueshmërisë të kryera nga Komiteti i Përputhshmërisë së Konventës janë mjetet kryesore për monitorimin e procesit të zbatimit të përdorur nga Sekretariati i Konventës së Aarhusit.

## Metodologjia

Në përgatitjen e këtij raporti u përdorën burime dhe qasje të shumfishta. Të dhënat primare u mbledhën përmes një sërë metodash cilësore dhe sasore të hulumtimit. Bazuar në përvojën, njohuritë dhe kuptimin e sofistikuar të OSBE-në - angazhimet e saj, organizimin dhe operacionet në terren, lidhjet dhe pikat lidhëse me institucionet lokale dhe ligjet që drejtojnë punën e OSBE-së - Strategjitë Globale të PACE ishin në gjendje të propozonin dhe të përcaktonin më tej një Vlerësim Gjithëpërfshirës të Nevojave në konsultim me stafin e Misionit të OSBE-së në Shkup. Mbledhja e materialeve dytësore ishte një proces gradual që domosdoshmërisht kombinohej me kontribut të drejtpërdrejtë nga palët e interesuara me një angazhim të gjerë dhe të gjatë në procesin e Aarhusit. Këto palë të interesuara kontribuuan përmes intervistave në internet të kryera përmes Zoom dhe WebEx, dhe përmes pyetjeve ndaj pyetësorëve të personalizuar. Megjithatë shumica e institucioneve pohuan se kanë mungesë të personelit dhe nuk ishte e lehtë për ta të siguronin përgjigje të hollësishme në afatin e planifikuar, PACE është mirënjohës për kohën dhe punën shtesë të përkushtuar me të cilën të anketuarit kanë ofruar pikëpamjet e tyre eksperte, të informuara dhe të larmishme.

PACE zhvilloi tetë intervista gjysmë të strukturuar me palët e interesit të cilët ishin ose më të rëndësishmit, ose ku kishim vështirësi për të gjetur më shumë informacion në faqet e tyre të internetit. Intervistat u zhvilluan me: Qendrën Aarhus, Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor, BNJVL-Shoqata e Njësive të Vetëqeverisjes Lokale, AMDQLIP - Agjencia për Mbrojtjen e të Drejtës për Qasje të Lirë në Informacionin Publik, KShPK - Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit, ISK - Instituti për Studime të Komunikimit, BIRN - Gazetari Hulumtues Ballkanike dhe një gazetar nga Telma TV. Intervistat u ndoqën (praktikisht) nga dymbëdhjetë persona dhe u zhvilluan gjatë një periudhe tre-mujore midis shtatorit dhe nëntorit 2020. Disa intervista kishin fazë të dytë përmes një pyetësori vijues. Më shumë informacion mbi takimet dhe pyetësorët mund të gjenden në Shtojcë.

Përpjekjet e ardhshme kërkimore mund të përfitojnë nga të dhëna më sasore dhe shpresojmë se ky Raport do të inkurajojë palët e interesuara të fillojnë më herët sesa më vonë në mënyrë që të japin përgjigje më të sakta në Raportet e Zbatimit të ardhshme Kombëtare të Maqedonisë së Veriut në Takimin e Palëve, si dhe të mësohet më shumë rreth boshllëqeve midis legjislationit dhe praktikës. Ky hulumtim shtesë mund të japë indikacione më të qarta të frenuesve dhe barrierave në procesin e zbatimit dhe të ndihmojë në identifikimin e mjeteve juridike specifike për të adresuar mospërputhjet. Të dhënat e mbledhura dhe të analizuarat shkencërisht do të informojnë dhe edukojnë më tej

<sup>8</sup> E miratuar në Konferencën e Parë Ministrore Evropiane për Mjedisin Jetësor dhe Shëndetin në Frankfurt, Gjermani. E pranoi pjesëmarrjen e publikut si një element të rëndësishëm në kontekstin e çështjeve të mjedisit dhe shëndetit.

<sup>9</sup> Për një listë të plotë të dokumenteve ndërkombëtare që shtruan rrugën për në Aarhus, ju lutem shikoni:

[http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus\\_Implementation\\_Guide\\_interactive\\_eng.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf), f.16

shoqërinë civile dhe mediat, kërkesat e të cilave për të ndryshuar praktikat dhe sjelljen e institucioneve qeveritare gjithashtu mund të motivojnë Qeverinë e Maqedonisë së Veriut të përmirësojë shërbimet dhe llogaridhënien ndaj qytetarëve të saj dhe të promovojë pajtueshmërinë e plotë me Konventën e Aarhusit ndërsa Maqedonia e Veriut përparon përmes negociatave për praninë në BE.

## **Përmbledhje e angazhimeve të OSBE-së, në lidhje me Konventën e Aarhusit**

Në përputhje me këto angazhime dhe qëllime, që nga viti 2002, OSBE ka mbështetur krijimin e Qendrave Aarhus dhe Qendrave Publike për Informacion Mjedisor (QPIM) në disa vende, përfshirë Shqipërinë, Armeninë, Azerbajxhanin, Bjellorusinë, Gjeorgjinë, Kazakistanin, Kirgistanin, Malin e Zi,

Qendrat e para të Aarhusit ishin mjediset e informimit publik të ENVSEC. Në fillim ato ishin të shpërndara si projekte individuale, por tani ato janë një rrjet i konsiderueshëm me mbi 60 Qendra Aarhus në 15 Shtete pjesëmarrëse të OSBE-së. Këto Qendra adresojnë sfidat e mjedisit dhe të sigurisë kryesisht në nivelin e komunitetit nga shpërndarja e informacionit mjedisor, ndërgjegjësimi i publikut, organizimi i dëgjimeve publike, monitorimin e pikave të rrezikshme mjedisore, ofrimin e këshillave ligjore dhe angazhimin e të rinjve dhe grave në

Serbinë dhe Tashkistanin. OSBE luan rol kryesor në promovimin e statusit të Qendrave Aarhus si institucione të specializuara që merren me zbatimin e Konventës, përmes memorandumeve të mirëkuptimit të nënshkuara nga ministratë e mjedisit dhe qeveritë lokale, sipas rastit.<sup>10</sup> Qendrat Aarhus zakonisht bazohen në një marrëveshje midis operacionit përkatës të OSBE-së në terren (FO) dhe Ministrisë së Mjedisit dhe menaxhohen nga një bord i përbërë nga një numër i barabartë përfaqësuesish nga qeveria dhe shoqëria civile.<sup>11</sup> Disa nga këto Qendra, në fazat e tyre fillestare, u mbështetën përmes Nismës ENVSEC.

Nga **Akti Përfundimtar i Helsinkit** në vazhdim, Shtetet pjesëmarrëse të OSBE (më vonë OSBE) kanë përsëritur se përpjekjet për të zhvilluar bashkëpunimin në fusha të ndryshme - përfshirë mjedisin - kontribuojnë në forcimin e paqes dhe sigurisë në Evropë. Për 45 vjet, Shtetet kanë rënë dakord që "mbrojtja dhe përmirësimi i mjedisit, si dhe mbrojtja e natyrës dhe përdorimi racional i burimeve të saj në interes të brezave të tanishëm dhe të ardhshëm, është një nga detyrat me rëndësi të madhe për mirëqenien e popujve dhe zhvillimin ekonomik të të gjitha vendeve dhe se shumë probleme mjedisore, veçanërisht në Evropë, mund të zgjidhen në mënyrë efektive vetëm përmes bashkëpunimit të ngushtë ndërkombëtar".<sup>12</sup> Angazhimet e OSBE-së inkurajojnë bashkëpunimin "për të rritur efektivitetin e masave kombëtare dhe ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit"<sup>13</sup>, harmonizimin e metodave të mbledhjes dhe analizimit të fakteve, përmirësimi i njohurive për fenomenet e ndotjes dhe shfrytëzimi racional i burimeve natyrore. Ata stimulojnë miratimin e masave të nevojshme për të afruar politikat mjedisore, si dhe "prodhimin dhe përmirësimin e pajisjeve të dizajnuara për monitorimin, mbrojtjen dhe përmirësimin e mjedisit".<sup>14</sup>

<sup>10</sup> Udhëzimet e Qendrave Aarhus: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>

<sup>11</sup> <http://www.unece.org/env/pp/acintro.html>

<sup>12</sup> HFA, Helsinki 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

<sup>13</sup> HFA, Helsinki 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

<sup>14</sup> HFA, Helsinki 1975, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>

Në dokumente të ndryshme<sup>15</sup>, OSBE i referohet domosdoshmërisë për të përdorur të gjitha mundësitë për bashkëpunim në fushat e ndotjes së ajrit, tokës dhe ujit, ruajtjen e natyrës, kushtet mjedisore të lidhura me transportin, strehimin, zonat e punës, zhvillimin dhe planifikimin urban, furnizimin me ujë dhe sistemet e asgjësimit të ujërave të zeza, mbledhja, trajtimi dhe shfrytëzimi i mbetjeve, përfshirë rikuperimin dhe riciklimin e materialeve, si dhe kërkimin, monitorimin, parashikimin dhe vlerësimin e ndryshimeve mjedisore.

Ngjarjet kryesore përfshijnë:

**Dokumenti i Vjenës 1989** siguron një tjetër angazhim të rëndësishëm historik nga Shtetet pjesëmarrëse (ShP), i cili pranoi rëndësinë e kontributit të personave dhe organizatave të dedikuara për mbrojtjen dhe përmirësimin e mjedisit. Shtetet pjesëmarrëse ranë dakord për promovimin e ndërgjegjësimit dhe të kuptuarit më të madh të publikut për çështjet mjedisore dhe për të bashkëpunuar në fushën e edukimit mjedisor, *ndër të tjera* përmes shkëmbimit të përvojës dhe rezultateve të studimeve kërkimore, zhvillimit të programeve arsimore dhe trajnimit ekologjik. Pjesëmarrja e publikut u zhvillua më tej në **Dokumenti i Sofjes i vitit 1990** dhe në **Karta e Parisit** shP-të e OSBE-së u zotuan të promovojnë vetëdijësimin publik dhe edukimin mbi mjedisin si dhe "raportimin publik të ndikimit mjedisor të politikave, projekteve dhe programeve".<sup>16</sup>

Me **Vendimin e Këshillit Ministror të Bukureshtit të vitit 2001**,<sup>17</sup> u krijua nën-komiteti mjedisor në Këshillin e Përhershëm (KP) me qëllim që të sigurojë platformë për dialog mbi çështjet ekonomike dhe mjedisore, për të ofruar këshilla për KP dhe për të ndihmuar në përgatitjen e Forumit Ekonomik të Mjedisit. Koordinatorin e OSBE-së për Aktivitetet Ekonomike dhe Mjedisore (OCEEA) ishte parashikuar të siguronte mbështetje pune për aktivitetet e Nën-Komitetit, në varësi të mandatit të zyrës.

OSBE-ja **Forumi i 11-të Ekonomik dhe Mjedisor në Pragë (maj 2003)**<sup>18</sup> nisi **Iniciativën për Mjedisin dhe Sigurinë (ENVSEC)**, një përpjekje shumëpalëshe të ofrojë zgjidhje holistike për sfidat mjedisore të ndërmarra nga OSBE, Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin (UNEP), Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën (UNECE) dhe Qendra Rajonale e Mjedisit për Evropën Qendrore dhe Lindore (REC).<sup>19</sup> Ky bashkëpunim i rëndësishëm shumëpalësh u rrit nga diskutimet vjetore në Forumin Ekonomik dhe Mjedisor të OSBE-së (FEM). Objektivi kryesor i ENVSEC ishte të trajtojë rreziqet mjedisore dhe të sigurisë përmes bashkëpunimit mjedisor midis dhe brenda vendeve të katër rajoneve: Evropës Lindore, Evropës Jug-Lindore, Kaukazit Jugor dhe Azisë Qendrore. Qendrat e para të Aarhusit ishin mjediset e informimit publik të ENVSEC.

Në **2003 Takimi i Këshillit Ministror në Maastricht**, shtetet pjesëmarrëse miratuan Dokumentin e Strategjisë së OSBE-së për Shtrirjen Ekonomike dhe Mjedisore. I njëjti dokument pranon që degradimi i mjedisit, përdorimi i paqëndrueshëm i burimeve natyrore dhe keq-menaxhimi i mbetjeve kanë ndikim thelbësor në shëndetin, mirëqenien, stabilitetin dhe sigurinë e vendeve tona. Duke pasur parasysh këto shqetësime, OSBE - së bashku me partnerët përkatës - angazhohet që t'i shndërrojë rreziqet e

<sup>15</sup> Për më tepër për të gjitha angazhimet ekonomike dhe mjedisore të OSBE-së mund të gjenden në Manualin e Referencës 2018: Angazhimet ekonomike dhe mjedisore të OSBE-së.

<sup>16</sup> Karta e Parisit, 1990, <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>

<sup>17</sup> OSBE, Këshilli Ministror i 9-të, Bukuresht, 2001: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/7/40515.pdf>

<sup>18</sup> Njëkohësisht në Konferencën Ministrorë të Pestë të Mjedisit për Evropën (MpE) në Kiev

<sup>19</sup> Fillimisht e themeluar nga OSBE, UNDP dhe UNEP, më vonë u bashkuan organizata të tjera me partneritetin, përfshirë UNECE, si dhe NATO si një partner i asociuar

tilla në rrugë për bashkëpunim.<sup>20</sup> Në vendimin e Këshillit Ministror të Maastrichtit, OSBE përvijon pritjen që OCEEA në bashkëpunim të vazhdueshëm me UNECE dhe organizata të tjera partnere duhet të zhvillojë mekanizma dhe tregues të paralajmërimit të hershëm për vlerësimin e zbatimit të angazhimeve. Gjithashtu solli ndër mend se "programet dhe projektet janë mjete të rëndësishme për OSBE-në për të ndihmuar Shtetet pjesëmarrëse për të zbatuar angazhimet e tyre dhe për të parandaluar dhe adresuar kërcënimet ekonomike dhe mjedisore të sigurisë. Ato duhet të ndërmerren direkt nga OSBE-ja vetëm në fushat ku ajo mund të shtojë vlerë dhe ka ekspertizën e nevojshme ose mund ta fitojë atë me kosto efektive".<sup>21</sup>

**2016 Këshilli Ministror i Hamburgut** Vendimi për Qeverisjen e Mirë dhe Lidhshmërinë ngarkoi strukturat përkatëse ekzekutive të OSBE-së, duke përfshirë operacionet në terren "për të mbështetur Shtetet pjesëmarrëse në shkëmbimin e praktikave më të mira për rritjen e ndërgjegjësimit për rëndësinë e standardeve të punës, shoqërore dhe mjedisore të njohura ndërkombëtarisht dhe për forcimin e qeverisjes së mirë dhe promovimin e transparencës në proceset publike të prokurimit".<sup>22</sup>

Për më tepër, **Kryesia Austriake 2017** e OSBE-së, përmes fjalëve të Ambasadorit Florian Raunig, bëri lidhjen midis mjedisit dhe Masave të Ndërtimit të Mirëbesimit (MNM), siç tha ai në takimin përgatitor në Astana: "Sfidat e përbashkëta të lidhura me përdorimin e burimeve natyrore mund t'i sjellin njerëzit të punojnë së bashku drejt një qëllimi të përbashkët. Ne jemi të bindur se bashkëpunimi mjedisor mund të jetë një mjet i fuqishëm për parandalimin e konflikteve dhe ndërtimin e besimit midis komuniteteve dhe shoqërive".<sup>23</sup>

Në **Konferencën Mesdhetare të vitit 2020**, e organizuar nga Kryesia e ardhshme Suedeze në nëntor, u bë një lidhje midis zhvillimit të qëndrueshëm, qeverisjes mjedisore dhe sigurisë për shkak të pasojave që do të ndiejnë komunitetet tona pasi të kemi dalë nga pandemia. "Strategjitë tona të rimëkëmbjes pas COVID-19 duhet të përdoren si një mundësi për të ndërmarrë reforma të rëndësishme drejt përmbushjes së qëllimeve të zhvillimit të qëndrueshëm, si dhe qëllimeve të marrëveshjes së Parisit," tha Ministria e Suedisë për Punët e Jashtme, Ann Linde. "Ne duhet të sigurojmë që rimëkëmbja të bazohet në tranzicionin e gjelbër. Mungesa e veprimit ndaj neutralitetit të klimës do të sjellë pasoja dhe kosto që tejkalojnë shumë kostot e tranzicionit."<sup>24</sup>

<sup>20</sup> Dimensioi Ekonomik dhe Mjedisor i OSBE-së, Fleta e Fakteve: <http://www.osce.org/eea/30348?download=true>

<sup>21</sup> OSBE, Këshilli Ministror i 11-të, Maastricht, 2003, <https://www.osce.org/files/f/documents/a/0/40533.pdf>

<sup>22</sup> OSBE, Këshilli Ministror, Hamburg i 23-të, 2016, VENDIM Nr. 4/16 FUQIZIMI I QEVERISJES SOOD MIR AND DHE PROMOVIMI I LIDHJES: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/d/307311.pdf>

<sup>23</sup> <http://www.osce.org/chairmanship/323226>

<sup>24</sup> <https://www.osce.org/secretariat/469362>



Suedia, 2021 Kryetari i OSBE-së, propozoi një qasje demokratike drejt rimëkëmbjes, që do të përfshinte qeverisjen e mirë, forcimin e shoqërisë civile dhe respektimin e të drejtave të njeriut.<sup>25</sup>

## I. Kuadri ligjor

### o Përmbledhje e legjislacionit kombëtar të pajtueshëm

Kuadri ligjor për pajtueshmërinë me Konventën e Aarhusit në Maqedoninë e Veriut përcaktohet nga disa elementë kryesorë: legjislacioni kombëtar, angazhime të tjera ndërkombëtare, si dhe Marrëveshja Kornizë e Ohrit (MKO).<sup>26</sup> Një kandidat për pranimin në BE që nga viti 2005, tendenca është që të harmonizohet legjislacioni kombëtar i Maqedonisë së Veriut me BE-së (një proces i vlerësuar çdo vit në Raportet e Komisionit Evropian drejt Parlamentit dhe Këshillit të BE-së për komunikim mbi politikën e zgjerimit).<sup>27</sup> Raporti i fundit i Komisionit të BE-së për vitin 2020<sup>28</sup> tregoi se e shumta e punës mbetet para ne nesh; ndërsa ka pasur progres të kufizuar në ligjvënien dhe përafrimin e politikave, zbatimi dhe ekzekutimi mbeten mjaft të dobëta: *“Për çështje horizontale, kapaciteti administrativ në të gjitha nivelet mbetet i dobët dhe burimet financiare janë ende të pamjaftueshme për të zbatuar legjislacionin ekzistues. Ekziston një dialog i vazhdueshëm me shoqërinë civile, por nevojiten përpjekje të mëtejshme **për të përmirësuar qasjen në informacion, pjesëmarrjen e publikut dhe konsultat në proceset e vendimmarrjes**”*<sup>29</sup> Këto mangësi dhe sfida përfaqësojnë mundësi të rëndësishme për Misionin e OSBE-së për të ndjekur mandatin e saj duke mbështetur gjithashtu zbatimin e Konventës së Aarhusit nga Maqedonia e Veriut.

Neni 8 i Kushtetutës së Maqedonisë së Veriut rendit mbrojtjen e mjedisit dhe natyrës, si dhe respektimin



Disa **dokumente të tjera kryesore** shprehimisht i referohen qeverisjes së mirë të çështjeve mjedisore, përfshirë këtu [Dokumenti i Helsinkit 1992](#), [Dokumenti i Strategjisë së OSBE-së 2003 për Shtrirjen Ekonomike dhe Mjedisore](#), të [Deklarata e Madridit 2007 për mjedisin dhe sigurinë](#), [2013 Vendimi i Këshillit Ministror të Kyiv për përmirësimin e gjurmës mjedisore të aktiviteteve të lidhura me energjinë në rajonin e OSBE-së](#), dhe [2014 Vendimi i Këshillit Ministror të Bazelit mbi Rritjen e Reduktimit të Rrezikut nga Katastrofat](#).

e normave juridike ndërkombëtare të pranuar përgjithësisht, si vlera themelore kushtetuese. Për më

<sup>25</sup> Për më tepër për të gjitha angazhimet ekonomike dhe mjedisore të OSBE-së mund të gjenden në Manualin e Referencës 2018: Angazhimet ekonomike dhe mjedisore të OSBE-së.

<sup>26</sup> E rëndësishme për Misionin e OSBE-së në Shkup pasi mandati i tij është të mbështesë zbatimin e MKO-së dhe shtyllat thelbësore të tij: anti-diskriminimi, arsimi, decentralizimi, përfaqësimi i drejtë, komunitetet më të vogla dhe përdorimi i gjuhëve. Ai punon me autoritetet për të zbatuar reformat në fusha të tilla si zgjedhjet, policia demokratike, administrata publike dhe reforma e qeverisjes lokale dhe gjyqësori.

<sup>27</sup> Maqedonia e Veriut (atëherë IRJM) ishte vendi i parë jo-BE në Ballkan që nënshkroi Marrëveshje Stabilizimi dhe Asociimi me BE-në, në Prill 2001. Në Mars 2004, vendi paraqiti kërkesën e tij për Anëtarësimin në BE. Ju dha statusi i kandidatit në dhjetor 2005. Në Mars 2020, Këshilli Evropian miratoi hapjen e negociatave të pranimit, të cilat pritet të fillojnë zyrtarisht në një periudhë të afërt.

<sup>28</sup> DOKUMENTI I PUNËS SË STAFIT TË KOMISIONIT Raporti Maqedonia e Veriut 2020, Bruksel, 6/10/2020, SWD (2020) 351 finale: [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north\\_macedonia\\_report\\_2020.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf)

<sup>29</sup> DOKUMENTI I PUNËS SË STAFIT TË KOMISIONIT Raporti Maqedonia e Veriut 2020, Bruksel, 6/10/2020, SWD (2020) 351 finale: [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north\\_macedonia\\_report\\_2020.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf)

tepër, neni 16 garanton "qasjen e lirë në informacion, lirinë e pranimit dhe shpërndarjes së informacionit". Neni 43 garanton të drejtën për çdo qytetar për një mjedis të shëndetshëm: "çdo qytetar është i detyruar të promovojë dhe mbrojë mjedisin dhe natyrën. Republika siguron kushte për ushtrimin e së drejtës së qytetarëve për një mjedis të shëndetshëm".

Kërkesat që dalin nga Konventa e Aarhusit janë të përfshira në tre ligje kryesore të Maqedonisë së Veriut. **Ligji për mjedisin** përcakton dispozitat për informimin e publikut dhe institucioneve përkatëse për gjendjen e mjedisit të Maqedonisë së Veriut dhe përfshirjen e tyre në mbrojtjen e tij. Kushtet, mënyra dhe procedura për ushtrimin e qasjes së pakufizuar në informacionin publik përshkruhen në **Ligji për qasje të lirë në informacionin publik**, të Maqedonisë së Veriut, i regjistruar si neni 16 i Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut.<sup>30</sup> Përveç detyrimit të institucioneve qeveritare për t'iu përgjigjur kërkesave për qasje në informacione me karakter publik, ky ligj gjithashtu përmban dispozita për publikimin e informacionit në mënyrë aktive. **Ligji për Vetëqeverisjen Lokale**, një element themeli i Marrëveshjes Kornizë të Ohrit të përmbledhur në kushtetutë, përshkruan rolin dhe detyrimet e 80 komunave të Maqedonisë së Veriut (plus Qyteti i Shkupit) në lidhje me mbrojtjen e mjedisit që përfshin mbrojtjen dhe parandalimin e ndotjes së ujit, ajrit, tokës, natyrës, zhurmës dhe rrezatimit pa-jonizim. Ligji përcakton gjithashtu instrumentet në dispozicion të qytetarëve për t'u angazhuar në këto çështje në nivelin lokal, pasi është një kompetencë e decentralizuar. Nenet 25, 27, 29 dhe 30 përshkruajnë instrumentet në dispozicion të qytetarëve për të ushtruar të drejtën e tyre për pjesëmarrje publike dhe vendimmarrje në nivelin lokal, duke iu referuar në mënyrë të nënkuptuar të gjitha politikave dhe vendimeve që lidhen me qeverisjen mjedisore'.

Disa të tjera ligjet në mënyrë të ngjashme i detyrojnë institucionet të publikojnë informacion në mënyrë aktive - për shembull, Ligji për Financimin e Njësive të Vetëqeverisjes Lokale dhe Ligji për Buxhetet. Informacioni i botuar vullnetarisht ndihmon OShC-të, studiuesit dhe gazetarët të prodhojnë dhe botojnë informacione që i ndihmojnë qytetarët të kuptojnë më mirë funksionimin e institucioneve, të drejtat dhe detyrimet e tyre, mënyrën se si ato mund të ndikojnë në vendimmarrjen dhe si të kenë qasje në shërbimet e ofruara nga shteti.<sup>31</sup>

Qasja dhe shpërndarja e informacionit promovon transparencën, llogaridhënien dhe përmirëson funksionimin, performancën e institucioneve publike, të drejtat dhe detyrimet e tyre. Qeveritë progresive pranojnë që vendimet mjedisore do të jenë të qëndrueshme vetëm nëse merren në një mënyrë transparente, gjithëpërfshirëse dhe të përgjegjshme. Konventa siguron standarde për të siguruar procese të tilla pjesëmarrëse, të cilat janë po aq të dobishme dhe kuptimplota sa përpjekja e mirëfilltë për krijimin e legjislacionit në procedurat përfshirëse.

#### o **Boshllëqet midis legjislacionit dhe praktikës. Fushat e përmirësimit**

Siç u theksua më lart, Maqedonia e Veriut tashmë ka një vëllim të konsiderueshëm të legjislacionit që kërkon qeverisje të mirë mjedisore, veçanërisht brenda **shtyllës së parë- qasje në informacion**. Sidoqoftë, zbatimi dhe ekzekutimi i dobët, praktika e dobët, keqpërdorimi i paligjshëm i burimeve natyrore, sjellja e papërgjegjshme dhe pa llogaridhënie dhe ndotja endemike e ajrit, ujit dhe tokës vazhdojnë. Disa nga këto shkelje madje paraqesin kërcënim të sigurisë në vend. Ndërsa institucionet qeveritare besojnë se ata po bëjnë një punë mjaft të denjë duke ndjekur ligjet që rregullojnë punën e tyre, ndotësit dhe shkelësit veprojnë pa u ndëshkuar dhe qytetarët vuajnë pasojat e përkeqësimit

<sup>30</sup> Ligji i Parë për qasje të lirë në informacionin publik u miratua në 2006. Në vitin 2019, Parlamenti miratoi një Ligj të ri mbi Qasjen e Lirë në Informacionin Publik ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë Veriore" Nr. 101/2019).

<sup>31</sup> Qendra për Komunikime Civile (QKC), Indeksi Aktiv i Transparencës 2017: <https://www.ccc.org.mk/images/stories/ia2017m.pdf>

të jetesës në një vend që vazhdimisht renditet ndër më të ndoturit e Evropës.<sup>32</sup> Pamja e zymtë mjedisore nxit emigrimin dhe, siç tregojnë raportet e mediave, duke prishur besimin e publikut në qeverisje dhe përgjegjshmëri.<sup>33</sup>

Zhgënjimi me situatën përkeqësohet nga një deficit i konsiderueshëm i informacionit. Kërkimet e kryera nga organizatat e shoqërisë civile zbuluan se dega ekzekutive në Maqedoninë e Veriut, para Ligjit të vitit 2019, ishte më së paku e hapur nga të gjitha qeveritë në Evropën Juglindore. Në vitin 2017, Maqedonia e Veriut kishte "renditjen më të dobët në rajon për sa i përket qasjes në informacion, pavarësisht nga fakti se ligji i miratuar i lirisë së informacionit është i një cilësie të jashtëzakonshme. Shkalla e përgjithshme e përfundimit për treguesit për qasjen në informacion është e pamjaftueshme dhe qëndron në 37%".<sup>34</sup>

**Shtylla e dytë - pjesëmarrja e publikut** në vendimmarrje gjithashtu është vlerësuar si shumë e dobët edhe pse Partneriteti i Qeverisë së Hapur<sup>35</sup> i jep përparësi transparencës dhe politikë- bërjes me pjesëmarrje. UNSDCF 2021-2025 vlerëson se administrata publike e Maqedonisë së Veriut - ofruesi kryesor i shërbimeve të Qeverisë - nuk arriti të demonstrojë përgjegjësi dhe përgjigje më të fortë ndaj qytetarëve të saj. Me njohjen e disa përparime të fundit në transparencë dhe konsultim, UNSDCF theksoi se: *"përparimet duhet të vazhdojnë për të siguruar vendimmarrje gjithëpërfshirëse dhe me përgjegjësi gjinore - duke e bërë Ritmi i ngadaltë i zgjidhjeve përfundimtare për rastet e korrupsionit të lartë mbajnë besimin dhe mirëbesimin të ulët në institucione dhe betonojnë perceptimin e patronazhit politik, nepotizmit dhe klientelizmit me ndjenjë të gabuar të besnikërisë ndaj liderëve politikë sesa Kushtetutës"*<sup>36</sup>

Organizatrat e shoqërisë civile, gjatë qeverisjes së mëparshme kanë shprehur shqetësim për mjedisin e vështirë në të cilin veprojnë dhe për angazhimin e kufizuar të qeverisë për dialog. Konsultimet publike dhe koordinimi me shoqërinë civile u raportuan si të pamjaftueshme, siç u theksua në botimin e Veprimit SEE 2017 "Udhërrëfytyesi për qeverisjen e mirë për institucionet shtetërore në Republikën e Maqedonisë". Situata nuk ka ndryshuar shumë që nga ajo kohë. Raporti i KP 2019 zbuloi se kapaciteti administrativ në nivelin qendror dhe lokal ishte i dobët dhe i pamjaftueshëm. *"Bashkëpunimi me shoqërinë civile është përmirësuar, por nevojiten përparime të mëtejshme për pjesëmarrje efektive të publikut dhe konsultim në proceset e vendimmarrjes. Zbatimi i Vlerësimit të Ndikimit në Mjedis dhe konsultat publike duhet të përmirësohen, veçanërisht në nivelin lokal. Asnjë progres nuk është bërë në miratimin e Ligjit për Inspektimin e Mjedisit dhe Përgjegjësinë e Mjedisit, INSPIRE dhe Direktivat e Krimin Mjedisor nuk janë akoma në përputhje dhe zbatuar"*<sup>37</sup>

Brenda autonomisë së tyre të përshkruar nga Ligji për Vetëqeverisjen Lokale, njësitë e vetëqeverisjes lokale praktikojnë pak ose aspak pjesëmarrje të publikut në tema që lidhen me mjedisin. Megjithatë,

<sup>32</sup> <https://www.bbc.com/future/article/20200701-skopje-north-macedonia-the-most-polluted-city-in-europe>

<sup>33</sup> Në tetor 2020 media raportonte se masat e deritanishme nuk kanë rezultuar në ndryshime të mirëfillta që kërkesa e qytetarëve dhe autoritetet nuk kanë shpjegim më të mirë sesa të thonë se ndotja e ajrit nuk mund të zgjidhet brenda natës. "Emigrimi dhe ndryshimi demografik në Evropën Juglindore", Instituti për Demokraci "Societas Civilis", projekti i Fondit Visegrad, [https://idsos.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/a5\\_emigration\\_demographics.pdf](https://idsos.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/a5_emigration_demographics.pdf)

<sup>34</sup> Udhërrëfytyesi për qeverisje të mirë për institucionet shtetërore në Republikën e Maqedonisë, Veprimi EIL, korrik 2017, [https://resource.actionsee.org/app/uploads/2018/07/Action\\_SEE\\_MK\\_08-08-2017-english-version.pdf](https://resource.actionsee.org/app/uploads/2018/07/Action_SEE_MK_08-08-2017-english-version.pdf)

<sup>35</sup> Partneriteti i Qeverisë së Hapur (PQH) është partneritet global që bashkon reformuesit e qeverisë dhe udhëheqësit e shoqërisë civile për të krijuar plane veprimi që i bëjnë qeveritë më përfshirëse, të përgjegjshme dhe të përgjegjshme. Korniza e bashkëpunimit për zhvillim të qëndrueshëm të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe e Kombeve të Bashkuara 2021 - 2025

[https://northmacedonia.un.org/sites/default/files/2020-11/UN-SDCF-MK\\_english\\_signed.pdf](https://northmacedonia.un.org/sites/default/files/2020-11/UN-SDCF-MK_english_signed.pdf)

<sup>37</sup> Komisioni Evropian, SWD (2019) 218 final, Raporti i Maqedonisë së Veriut 2019,

<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/next/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

ka përjashtime, duke iu referuar referendumeve lokale të kryera në disa komuna dhe që përfshijnë

Përveç mungesës së qartë dhe të vazhdueshme të Maqedonisë së Veriut të mekanizmave të zbatimit për ata që kërkojnë qasje në drejtësi dhe përgjegjësi të parashikuar nga Konventa e Aarhusit, tre lëndë aktuale dhe në zhvillim e sipër që po kalojnë nëpër sistemin gjyqësor të Maqedonisë së Veriut ilustron sfidat e rëndësishme përpara. Nga tre rastet e përqendruara në mjedisin të paraqitura nga Shoqata Maqedonase e Avokatëve të Rinj ShMAR, vetëm një ka marrë përgjigje. Çështja, e ngritur nga një qytetar i bashkuar me ShMAR, pretendon se nga 2007-2018, dështimi i autoriteteve qeveritare, përfshirë Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor dhe Komunën e Shkupit, për të marrë masa efektive për të zvogëluar përqendrimin e PM 2.5 dhe grimcat e ajrit PM 10, përbën shkelje të të drejtave themelore. Qeveria, avokatët e së cilës argumentuan se ajo kishte bërë gjithçka që ishte në fuqinë e saj<sup>1</sup> për të zvogëluar ndotjen e ajrit, u paditën për ta azhurnuar dhe harmonizuar legjislacionin me Direktivën e BE 2008/50/EC, caktimin e burimeve për ndërtimin, mirëmbajtjen, monitorimin dhe shpërndarjen e të dhënave nga stacionet e matjes dhe krijimin e një sistemi shkëmbimi të të dhënave. Duke refuzuar lëndën për arsye teknike, Gjykata dërgoi një mesazh thellësisht dekurajues për qytetarët që kërkojnë mbështetje dhe përgjegjësi për lëndët mjedisore përmes sistemit gjyqësor të Maqedonisë së Veriut.

Që nga publikimi, nuk ka pasur ndonjë lëvizje me asnjërën lëndë në pritje para Gjykatave Themelore në Struaë dhe Manastir. në mënvërë përkatëse). Çështje të mbrojtjes së mjedisit dhe natyrës. Megjithatë, ato nuk janë praktika standarde kudo.

**shtylla e tretë - qasja në drejtësi** ishte përmendur nga pothuajse të gjithë të intervistuarit tanë si shtylla më pak e zhvilluar në Maqedoninë e Veriut. Shkeljet e ligjeve mjedisore zakonisht janë të vështira për t'u provuar pa standarde të qarta mjedisore, kërkesa të qarta të emetimeve në leje ose monitorim dhe raportim të rregullt të të dhënave të emetimeve, të cilat janë raportuar që kërkojnë zhvillim të mëtejshëm. Për më tepër, dhe siç referohet nga Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën (UNECE) në udhëzuesin e tyre të zbatimit të Konventës Aarhus,<sup>38</sup> vendet përballen me pengesa të tjera të mundshme. Në Maqedoninë e Veriut, sfidat kryesore dhe të vazhdueshme përfshijnë pengesat financiare, vështirësitë në gjetjen e këshilltarit ligjor, procedurat e paqarta të rishikimit, mungesa e vetëdijes brenda organeve të rishikimit për të drejtat e publikut sipas Konventës dhe të ligjit mjedisor në përgjithësi, mungesa e informacionit, mungesa e pavarësisë dhe paanshmëria nga vendimmarrësit, zbatimi i dobët i gjykimeve dhe bashkëpunimi jashtëzakonisht i kufizuar midis palëve të interesit.

Zbatimi i Konventës është i lidhur me qasjen në drejtësi dhe shtylla e qasjes në drejtësi kontribuon në zbatimin e dy shtyllave të tjera. Lidhja midis pasjes një kornizë të qartë dhe të qëndrueshme për zbatimin e Konventës dhe zbatimin e saj "do të përkeqësohet nëse nuk rinovohet vazhdimisht përmes mekanizmave të zbatimit".<sup>39</sup>

Për shkak të gamës së gjerë të autoriteteve të interesit të qeverisë, agjencive dhe enteve përgjegjëse për zbatimin e Konventës nëpër shtyllat e saj të shumta, është me rëndësi që masat legjislative, rregullatore dhe masa të tjera të ndërmerren në mënyrë të pajtueshme, të qëndrueshme, me një

<sup>38</sup> [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus\\_Implementation\\_Guide\\_interactive\\_eng.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf)

<sup>39</sup> [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus\\_Implementation\\_Guide\\_interactive\\_eng.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf)

përforsim të ndërsjellë. Për shembull, njoftimi i fundit i Inspektoratit Shtetëror për Mjedisin (IShM) me rritjen e kontrolleve të inspektimit dhe sanksioneve për ndotësit e ajrit është premtues, por përtej njoftimit për konferencën për shtyp nuk është bërë i disponueshëm informacioni i mëtejshëm dhe shumica e lidhjeve në faqen e tyre të internetit ishin të paarritshme në ditën e konferencës për shtyp (19.11.2020).

Në mënyrë që të kapërcehet hendeku midis legjislacionit dhe zbatimit të tij efikas, aktorët mund të marrin në konsideratë krijimin e mekanizmave koordinues ndër-agjenci, të tilla si komisionet ndër-agjencie ose grupet e punës, në mënyrë që të rritet kuptimi i detyrimeve të autoriteteve publike sipas Konventës. Në përputhje me filozofinë e Konventës, organet e tilla duhet të përfshijnë pjesëmarrjen e shumë aktorëve. Për shembull, në tetor 2006, Armenia themeloi një komision ndër-agjencie të përbërë nga përfaqësues të një numri të ministrive dhe departamenteve, dhe gjithashtu të shoqatave vullnetare. Objektivi kryesor i komisionit ishte të përgatisë terrenin për pajtueshmëri me dispozitat e Konventës së Aarhusit.<sup>40</sup>

Në këto përpjekje, mund të jetë e arsyeshme të presim që Qendra Aarhus të ketë një rol të rëndësishëm.

#### o **Pajtueshmëria me Konventën e Aarhusit, procesin e pranimit në BE dhe Marrëveshjen e Gjelbër**

Konventa e Aarhusit dhe Protokollin i saj mbi Regjistrat e Lirimit dhe Transferimit të Ndotësve sigurojnë një kornizë gjithëpërfshirëse për qeveritë që të angazhojnë publikun e tyre në mënyrë efektive në zhvillimin e qëndrueshëm, në gjelbërimin e ekonomisë dhe në caktimin dhe zbatimin e Agjendës 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm si dhe arritjen e Qëllimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm (QZhQ).<sup>41</sup>

Siç argumenton një Raport i fundit i FES, është e mundur të aspirojmë "rritje të gjelbër", d.m.th, rritja ekonomike që nuk shqetëson natyrën ose ndot dhe ndikon në ndryshimin e klimës, por bazohet në ruajtjen e ekuilibrit ekologjik. Ajo kryesisht mbulon aktivitetet e energjisë në lidhje me të ashtuquajturën 'tranzicion i drejtë' në burimet e ripërtëritshme të energjisë, një ekonomi rrethore që trajton mbeturinat si një burim dhe aktivitete të tjera që synojnë zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimit të klimës.<sup>42</sup>

**Anëtarësimi në BE.** Përveç detyrimeve dhe angazhimeve që burojnë nga 17 QZhQ, Maqedonia e Veriut parashikon që së shpejti të fillojë negociatat e pranimit në BE. Ndërsa pranimi në BE kërkon harmonizimin e plotë të legjislacionit kombëtar me acquis të BE-së, aktet ligjore të akumuluar dhe vendimet gjyqësore që përbëjnë trupin e Ligjit të BE-së, afati dhe procesi i Maqedonisë së Veriut do të informohen nga ritmi dhe progresi i negociatave për zbatimin e secilës pjesë të veçantë të legjislacionit. Duke marrë parasysh detyrimet e UNFCCC dhe procesin e harmonizimit me acquis të BE, është e rëndësishme që Maqedonia e Veriut të ketë një qasje të koordinuar për politikat e qeverisjes mjedisore në tre nivele:

- Koordinimi kombëtar / brenda vendit - ndër-institucional, por edhe donator;

<sup>40</sup> Ibid.

<sup>41</sup> Për më tepër, Konventa për vlerësimin e ndikimit në mjedis në një kontekst ndër-kufitar (Konventa Espoo) dhe protokollin i saj mbi vlerësimin strategjik mjedisor (protokollin mbi VSM) sjellin kornizë ligjore dhe procedura të qarta për integrimin gjithëpërfshirës të çështjeve mjedisore dhe shëndetësore në një gamë të gjerë të zhvillimit të aktiviteteve, planet, programet, politikat dhe legjislacionin në të gjithë sektorët ekonomikë.

<sup>42</sup> Botimi i Friedrich Ebert Stiftung, "Foto e Madhe: Ekonomia e Maqedonisë në Afat të mesëm dhe të gjatë", Tetor 2020

- Rajonal - brenda Ballkanit Perëndimor (pasi ky është grupi që i takon Maqedonia e Veriut në terminologjinë e BE-së); dhe
- Ndërkombëtar - domethënë, në forume multilaterale politike, juridike, ekonomike dhe shoqërore ku merr pjesë Maqedonia e Veriut, nënshkruan dhe përndryshe merr pjesë në politikë dhe vendimmarrje, dhe përndryshe është një palë e interesuar.

Siç pasqyrohet në metodologjinë e zgjeruar të zgjerimit të BE, partnerët që përparojnë në përparësitë e reformave do të përfitojnë nga rritja e fondeve dhe investimeve.<sup>43</sup>

Hapja e negociatave për Kapitullin 27 të acquis të BE: Mjedisi dhe Ndryshimi i Klimës do të kërkojë harmonizimin e politikave dhe legjisllacionit me acquis që përfshin mbi 200 akte kryesore ligjore që adresojnë cilësinë e ujit dhe ajrit, menaxhimin e mbeturinave, mbrojtjen e natyrës, kontrollin e ndotjes industriale dhe menaxhimin e rrezikut, kimikatet dhe organizmat gjenetiksht të modifikuar (OGJM), zhurmat dhe pyjet. Raporti i Komisionit Evropian 2019 vuri në dukje se pajtueshmëria e Maqedonisë së Veriut, gjë që kërkon investime të konsiderueshme në zbatim dhe ekzekutim, po "mbetet prapa". Një administratë e fortë dhe e pajisur mirë në nivelin kombëtar dhe lokal është e domosdoshme për zbatimin dhe ekzekutimin e acquis të mjedisit.<sup>44</sup>

Qasja në një zgjidhje efektive dhe një gjykim është një e drejtë themelore e rendit juridik të BE-së.<sup>45</sup> Sistemet efektive gjyqësore luajnë një rol vendimtar në ruajtjen e sundimit të ligjit të parashikuar në Nenin 2 të Traktatit për Bashkimin Evropian (TEU)<sup>46</sup>, dhe në sigurimin e zbatimit efektiv të ligjit të BE dhe përmirësimin e besimit të publikut në administratat publike, përveç shtyllës së tretë (qasja në drejtësi) e Konventës së Aarhusit. Komisioni i BE-së vëren: "Për të përmirësuar sistemin e BE-së për qasje në drejtësi në çështjet e mjedisit, në përputhje me Konventën [Aarhus], në të cilën Shtetet Anëtare janë palë më vete, Komisioni u bën thirrje Shteteve Anëtare të rritin zbatimin e ligjeve të zbatueshme të BE-së. Është po aq e rëndësishme që rregullat e Shteteve Anëtare të zbatueshme për gjyqësorin dhe praktikën gjyqësore të zbatohen plotësisht praktikën gjyqësore të GJEDNJ për qasjen në drejtësi në çështjet mjedisore."<sup>47</sup>

Në të gjithë BE-në, individët dhe OJQ-të luajnë rol vendimtar në identifikimin e shkeljeve të mundshme të ligjit të BE-së duke dorëzuar ankesa në administrata ose duke çuar çështjet në gjykatë dhe aktivistët rregullisht kërkojnë llogari për dështimin e vendeve për t'iu përmbajtur detyrimeve të tyre.<sup>48</sup> Për shembull, Rrjeti Bankwatch, një rrjet me bazë në Pragë i grupeve mjedisore dhe të të drejtave të njeriut, raportoi për ndotjen e ajrit në Maqedoninë e Veriut. Sidoqoftë, intervistat e PACE treguan se këto praktika përfaqësimi janë mjaft të reja dhe ende nuk janë një dukuri e rregullt brenda sistemit kombëtar të qeverisjes së Maqedonisë së Veriut, ku publiku gjithashtu (ende) nuk përdor mekanizmat e vendosur për qasje në informacion ose parandalimin e korrupsionit.

**Marrëveshja e Gjelbër e BE-së.** Marrëveshja e Gjelbër Evropiane është një grup politikash që synojnë ta bëjnë klimën e BE-së neutrale deri në vitin 2050. Presidentja e Komisionit Evropian, Ursula von der Leyden, deklaroi se Marrëveshja e Gjelbër Evropiane do të ishte "Momenti i Njeriu në Hënë" të

<sup>43</sup> [https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP\\_20\\_1811](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1811)

<sup>44</sup> [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis\\_en\\_dhe](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis_en_dhe)  
<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

<sup>45</sup> Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian OJ C 326, 26.10.2012, f. 391–407, neni 47

<sup>46</sup> Komunikim nga Komisioni për Parlamentin Evropian, Këshillin Evropian dhe Këshillin për forcimin e mëtejshëm të Sundimit të Ligjit brenda Unionit: Gjendja e lojës dhe hapat e mundshëm të ardhshëm (COM / 2019/163).

<sup>47</sup> [https://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/communication\\_improving\\_access\\_to\\_justice\\_environmental\\_matters.pdf](https://ec.europa.eu/environment/aarhus/pdf/communication_improving_access_to_justice_environmental_matters.pdf)

<sup>48</sup> Kur individët ose OJQ-të kërkojnë drejtësi para një organi jo-gjyqësor / administrativ, rishikimi është administrativ. Nëse ata kërkojnë dëmshpërblim në gjykatë, quhet rishikim gjyqësor. Sipas terminologjisë së përdorur në Konventë, neni 9 (3).

Evropës, pasi plani do ta bënte Evropën kontinentin e parë me klimë-neutrale. Frans Timmermans<sup>49</sup>, u emërua Nënkryetar Ekzekutiv i Komisionit Evropian për Marrëveshjen e Gjelbër Evropiane.

Udhëzime për Zbatimin e Agjendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor<sup>50</sup> detajon pesë shtyllat e Agjendës së Gjelbër të BE-së:

- (1) veprimi i klimës, duke përfshirë dekarbonizimin, energjinë dhe lëvizshmërinë,
- (2) ekonomia rrethore, adresimi i mbeturinave, riciklimi dhe përdorimi efikas i burimeve,
- (3) biodiversiteti, duke synuar mbrojtjen dhe rivendosjen e pasurisë natyrore të rajonit,
- (4) luftimin e ndotjes së ajrit, ujit dhe tokës
- (5) sisteme të qëndrueshme ushqimore dhe zona rurale.

Objektivat e këtyre shtyllave duhet të ndiqen përmes veprimeve konkrete dhe të mbështetura nga mekanizmat dhe instrumentet financiare të përcaktuara në marrëveshje. Mundësuesi themelor për këto pesë shtylla pritet të jetë procesi i digjitalizimit. Sidoqoftë, intervistat e palëve të interesuara zbulojnë se digjitalizimi është proces gradual dhe i përshtatshëm. Megjithatë Ministritë janë këshilluar për një sistem të ardhshëm të integruar të TIK-ut, ende nuk ka një afat konkret që ai të bëhet funksional. Aktualisht, shumica e institucioneve qeveritare përdorin qasje hibride të letrave dhe arkivave të bazuara në kompjuter, duke shkaktuar vështirësi të mëdha madje edhe për të vlerësuar se çfarë është në dispozicion, çfarë mungon dhe çfarë dhe ku duhet të ngarkohet. Mundësia e ndjekjes së çështjeve qëndron ende në fazën më të hershme konceptuale - nocioni i zbatimit të një mjeti digjital për të rritur transparencën mbetet shumë larg.

## II Korniza institucionale

Ky kapitull përshkruan aktorët kryesorë të interesit dhe ata që kontributi i tyre mund të ndikojë në zbatimin e Konventës së Aarhusit në Maqedoninë e Veriut. Siç është cekur më poshtë, puna e shumicës së aktorëve rregullohet nga një Ligj, por legjislacioni nuk krijon zinxhir të qartë komande për zbatim. Për shembull, bashkëpunimi ndër-ministror nuk drejtohet nga një ndarje e qartë e punës dhe as nuk informohet nga të kuptuarit se çfarë lloj bashkëpunimi është i nevojshëm për qasje "të gjelbër" dhe për të ofruar shërbime më komplekse mjedisore për qytetarët. Këto sfida legjislative burojnë nga fakti se çështjet kryesore të rregulluara në ligje të caktuara janë nën mbikëqyrjen e institucioneve të ndryshme me koordinim të dobët dhe kapacitet për zgjidhjen e problemeve. Më tej, nga të intervistuarit u vërejt se nëse disa aspekte të Konventës së Aarhusit shkelen (p.sh. mos përgjigja ndaj një kërkesë për qasje në informacionin publik) ekziston përgjegjësi e kufizuar për nëpunësit publikë të nivelit të lartë (p.sh. Shefat e Seksioneve ose Institucioneve), e cila nuk është e favorshme për qasje gjithëpërfshirëse, me shumë nivele. Me këtë në mendje, të renditur më poshtë janë shumica e aktorëve që janë në një farë mënyre të lidhur me zbatimin e Konventës së Aarhusit dhe janë, ose duhet të bëhen, të lidhur më mirë me njëri-tjetrin. E rëndësishmja, ata duhet të jenë në komunikim të rregullt me Qendrën Aarhus në përpjekjet e saj për të ndihmuar Ministrinë e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor në zbatimin e Konventës.

### a. Qendra Aarhus e Maqedonisë së Veriut

Qendrat Aarhus u parashikuan si mjete dhe burime për të promovuar parimet themelore të Konventës, duke kryer aktivitete dhe duke ofruar shërbime për të adresuar nevojat e qytetarëve dhe

<sup>49</sup> Një ish-drejtor i Komisionit të Lartë të OSBE-së për Pakicat Kombëtare (KLPK) në kohën e Maks van der Stull

<sup>50</sup> [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/green\\_agenda\\_for\\_the\\_western\\_balkans\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf)

OJQ-ve.<sup>51</sup> Brenda fushës së punës së OSBE-së, Qendrat Aarhus shihen si një platformë dhe vend për të promovuar arsimin, dialogun, konsultimin dhe transferimin e njohurive mbi sfidat mjedisore dhe të sigurisë midis dhe brenda vendeve dhe një gamë të larmishme të palëve të interesuara.<sup>52</sup>

Në dhjetor 2019, Milieukontakt Maqedoni themeloi Qendrën e parë Aarhus të Maqedonisë së Veriut për të rritur angazhimin, mirëkuptimin dhe kapacitetin lokal në të tre shtyllat, për të rritur ndërgjegjësimin e publikut për çështjet mjedisore dhe për të monitoruar zbatimin e Konventës së Aarhusit nga autoritetet përkatëse lokale dhe kombëtare.<sup>53</sup> Qendra, e cila është në të vërtetë një rrjet i 26 OSHC-ve mjedisore,<sup>54</sup> synon gjithashtu të shërbejë si një 'sekretari' e një rrjeti dhe një mekanizëm për të promovuar dialogun civil, bashkëpunimin dhe kapacitetin në politikë-bërjen dhe vendimmarrjen mjedisore në nivelin qendror dhe lokal të qeverisjes.

Mbulimi mbarëkombëtar i Qendrës adreson një seksion kryq të gjerë dhe të thellë të interesave, duke përfshirë biodiversitetin, gazetarinë / mediat, qeverisja demokratike, sundimi i ligjit, reforma në drejtësi, gratë fermere dhe turizmi rural. Përveç shpërndarjes së informacionit dhe monitorimit të zbatimit të Konventës nga autoritetet qendrore dhe lokale, Qendra ka për qëllim të shërbejë edhe si një platformë thirrëse për takime midis aktorëve të mjedisit, OSHC-ve, publikut, qytetarëve, ekspertëve vendas dhe ndërkombëtarë, grupeve të studimit dhe institucionet qeveritare. Megjithatë, që nga Dhjetori 2020, progresi mbetet i pakapshëm: shumë nga përgjegjësitë, detyrat dhe aktivitetet e planifikuara të Qendrës nuk kanë ndodhur akoma.

Mungesa e progresit e Qendrës është pjesërisht - por jo plotësisht - për shkak të pandemisë. Siç vuri në dukje plani strategjik i Qendrës me krijimin e rrjetit të tij prej 26 anëtarësh, diapazoni dhe larmia e anëtarësimit të saj është një forcë dhe një dobësi. Shumë pak organizata ndajnë përvojën e mëparshme bashkëpunuese, shumica nuk kanë punuar kurrë brenda një strukture në rrjet, shumë prej tyre kanë mungesë të përvojës së menaxhimit të projektit dhe shumica vuajnë nga mungesa e burimeve financiare stabile ose të qëndrueshme. Ndërsa 26 organizata u bashkuan me sukses rreth themelimit zyrtar të Qendrës, ato nuk krijuan ose të kenë artikulluar një vizion të përbashkët për punën e tyre ose të kenë krijuar mekanizma për promovimin e bashkëpunimit konkret. Këta elementë që mungojnë ngelin si mundësi e humbur - dhe e pjekur - për të forcuar Qendrën dhe misionin e saj, duke e ndihmuar atë të rritet në një partner të besueshëm të qeverisë në procesin e futjes dhe zbatimit të rregulloreve mjedisore Evropiane.

Në mënyrë që OSBE të jetë në gjendje të ndjekë aktivitetet e mbuluara nga projekti i BE-së pa mbivendosje dhe siguri të një faze tjetër konstruktive të mbështetjes, së bashku me partnerë të

<sup>51</sup> Udhëzimet e Qendrave Aarhus, 2009: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>

<sup>52</sup> Qendrat e para të Aarhusit ishin parashikuar të siguronin "platforma për të angazhuar qytetarët, qeveritë dhe sektorin privat në një dialog mbi sfidat mjedisore". <https://aarhus.osce.org/>

<sup>53</sup> E themeluar si pjesë e projektit "Ndërtimi i kapaciteteve të OSHC-ve mjedisore për të rritur proceset demokratike në Maqedoni", financuar nga BE deri në janar 2021.

<sup>54</sup> 26 OJQ janë: Qendra për Efektivitetin e Energjisë në Maqedoni (MACEF), Rrjeti Ballkanik i Ujit, Kanalizimeve dhe Higjienës (BVN), Unioni i Skautëve të Maqedonisë (USM), Gazetarë për të Drejtat e Njeriut (GDNj), Qendra Rajonale për Pylltari dhe Zhvillim Rural (QRZHR), Shoqata i Edukimit Ekologjik për Modernizimin e Procesit Arsimit (ZEOOOP), Qendra e Shoqatës për Promovimin e Praktikave të Qëndrueshme Bujqësore dhe Zhvillimit Rural (CeProSARD), Qendra e Gjelbër e Maqedonisë (QGJM), Shoqata Instituti për Trajnim-Sheshi, Shoqata për Zhvillimin e Mjedisit-Go Green, Shoqata për Zhvillim Social, Ekologjik dhe Agro-Kulturor Libertas et Responsibility (LED) nga Prilepi, Shoqata për Mbrojtjen e Mjedisit-Eco Guerilla Prespa-nga Resnja, Shoqata për Mbrojtjen dhe Promovimin e Mjedisit Eco Gaia dhe Shoqata e Mjedisit dhe për Mbrojtjen e Mjedisit nga Manastiri, Organizata për Turizëm Rural, Ekologji dhe Traditë (OTRET) nga Ohri, Shoqata Qendra për Zhvillim Demokratik dhe Integrim VISION-BE nga fshati Dolno Kosovrasti, Dibër, Unioni i Ekologjistëve "Natura", skuadra e skautëve Porecanski "Krstë Jon" nga Struga, Lugina e shëndetit nga Strumica, Shoqata për Zhvillimin, Edukimin dhe Etika Mjedisore-POLIMAT 13, Bogdanci, Shoqata Eco Justice, Valandovë, Shoqata QZHLR- Qendra për Zhvillim Lokal, Radovish, Shoqata Ekologjike EKO SHA, BIVIUM, Shtip, Shoqata për bimë medicinale fruta pylli Ambrosia, Pehçevë, Shoqata e grave fermerët "Agro-Vinka", Vinica.



tjerë ndërkombëtarë, mbase do të ishte e këshillueshme që të lejohej për disa muaj pas përfundimit të projektit në të cilin do të zbatohen aktivitetet e vonuara. Sidoqoftë, para përcaktimit të bashkëpunimit specifik, do të ishte shumë e dobishme nëse Qendra Aarhus thërret takimin e parë "Miq të Aarhusit", ku ata mund të raportojnë për atë që është arritur deri në atë moment dhe çfarë duan të arrijnë në mënyrë që të bëhen Rrjeti që ata parashikuan që në fillimet e tyre. OSBE nënshkroi një Memorandum për Bashkëpunim me Qendrën Aarhus dhe kjo është baza për bashkëpunim në të ardhmen, përfshirë përgatitjen e këtij Raporti të Vlerësimit të Nevojave.

**b. Ministritë: Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor (MMJPH), Ministria e Punëve të Jashtme (MPJ), Ministria e Vetëqeverisjes Lokale (MPMS) dhe Ministria e Drejtësisë (MD)**

Ministritë e degëve ekzekutive të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut krijojnë dhe zbatojnë politika, ligje dhe programim në fushat e tyre përkatëse - disa kanë më shumë përgjegjësi në fushat e mbuluara nga Konventat e Aarhusit, dhe të tjerët kanë më pak.

Si ministria e linjës së qeverisë qendrore për çështjet e mjedisit, **Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor (MMJPH)** është institucioni kryesor në Konventën e Aarhusit<sup>55</sup> dhe përgjegjës për përgatitjen e Raporteve Kombëtare të Zbatimit mbi zbatimin e Konventës - posaçërisht, Seksioni për Komunikimin Publik. Kjo zyrë u financua dhe u hap së pari nga BE si Seksion i Konventës Aarhus, por me kalimin e kohës ajo është transformuar dhe është integruar në strukturat e Ministrisë. Tani, përveç shërbimit si pikë qendrore e Qeverisë për zbatimin e Konventës, zyra merret me shtypin e MMJPH-së dhe detyrat e informimit publik. Kohët e fundit, u emërua një Koordinator e Konventës së Aarhusit, megjithëse ajo ende nuk ka mandat të qartë, kushtet e referencës ose stafin.

Ndërsa është e dobishme të kesh staf të trajnuar për mediat dhe marrëdhëniet me publikun në qelizën koordinuese të Konventës së Aarhusit, ndërtimi i kapaciteteve të atyre që punojnë në raportimin e pajtueshmërisë dhe zbatimit të Konventës është i një rëndësie të madhe. Është thelbësore që anëtarët e tanishëm dhe të mëparshëm të stafit të konsultohen për ristrukturimin konstruktiv, veçanërisht në procesin e digjitalizimit të shkallëzuar, siç kërkohet nga BE dhe KB në lidhje me qeverisjen mjedisore.

Intervistat kërkimore gjithashtu theksuan çështjet që lidhen me punën joadekuate të MMJPH-së për të koordinuar dhe digjitalizuar - përmes përdorimit të softuerit për gjurmimin - e licencave kryesore mjedisore. Aktualisht, Ministria është përgjegjëse për lëshimin e licencave të integruara "A" (për komplekset e mëdha industriale dhe ndotësit e mundshëm), ndërsa licencat e integruara "B" janë kompetenca lokale të lëshuara në nivelin komunal. Në mënyrë ideale, të gjitha informacionet në lidhje me aplikimin dhe lëshimin e licencave "A" dhe "B" do të digjitalizohen dhe do të kërkohen në internet përmes një sistemi të integruar informacioni - diçka që Qeveria me sa duket ka premtuar por ende nuk e ka ofruar. Përveç kësaj, ngarkimi i sistemit në platformat digjitale ka të ngjarë të jetë proces i gjatë dhe sistemi do të evoluojë vazhdimisht. Me këtë në mendje, do të jetë thelbësore që të lidhen institucionet e nivelit qendror dhe lokal, së bashku me Agjencitë, OJQ-të dhe të gjithë aktorët në këtë përpjekje në mënyrë që të sigurohet qëndrueshmëri, qasje, saktësi dhe efikasitet.

<sup>55</sup> MMJPH është i ngarkuar me monitorimin e gjendjes së mjedisit, mbrojtjen e ujit, tokës, florës, faunës, ajrit dhe shtresës së ozonit nga ndotja, mbrojtjen nga zhurma, rrezatimi, mbrojtjen e biodiversitetit, gjeodiversitetit, parqeve kombëtare dhe zonave të mbrojtura, si dhe restaurimi i pjesëve të ndotura të mjedisit. MMJPH propozon masa për trajtimin e mbetjeve të ngurta dhe menaxhon planifikimin hapësinor përfshirë sistemin e tij të informacionit. Puna e Ministrisë përcaktohet nga ligjet, kryesisht Ligji për Mjedisin.

Sistemi digjital i ngarkimit dhe komentimit të legjislacionit (ENER)<sup>56</sup> ka qenë mënyrë funksionale për pjesëmarrjen e publikut. Sidoqoftë, duhet të bëhet më shumë që individët dhe OShC-të të marrin informacion në kohë në mënyrë që ta përdorin këtë platformë në mënyrë aktive në përpjekje për t'u angazhuar në procesin e hartimit dhe përmirësimit të legjislacionit, brenda afatit të parashikuar të lejuar për komentim.

Me fjalë të tjera, fushat e përmirësimit të nevojshëm që janë vërejtur në shumicën e Raporteve Kombëtare të Zbatimit duhet të adresohen ende që Ministria të ketë ekip të strukturuar më mirë dhe vizion më të qartë se si t'i qaset implementimit. Ministria gjithashtu duhet t'u drejtohet këtyre për t'u bërë institucioni kombëtar i pikës qendrore dhe qendra e njohurive në lidhje me përmbajtjen dhe mekanizmat që vendi është i detyruar të sigurojë si pjesë e Konventës së Aarhusit. Ndër gjërat që do të përmirësonin performancën dhe do të risinin shkallët e zbatimit të dispozitave brenda Konventës, siç u ndanë me ne gjatë intervistës, janë: strategjia kombëtare dhe plani i veprimit për të gjitha organet qeveritare me mandate të qarta dhe mekanizma bashkëpunimi (përfshirë inputet nga OShC-të aktive dhe Qendra në veçanti, aktorë të tjerë të rëndësishëm për Konventën), zhvillimi i një sistemi të integruar TIK për të gjurmuar, monitoruar dhe shkëmbyer informacion midis agjencive të qeverisë dhe aktorëve të interesuar, veçimi i detyrave të marrëdhënive me publikun nga ato të deleguara në Aarhus të MMJPH-së Koordinatori, të cilit gjithashtu duhet t'i caktohet një ekip më i madh i ekspertëve të aftë dhe me përvojë për të ofruar këshilla dhe mbështetje në kryerjen e detyrave që lidhen me Konventën Aarhus, përfshirë përmirësimin e koordinimit dhe punëtorive të përbashkëta me Agjencinë për Mbrojtje e të Drejtës për Qasje të Lirë në Informacionin Publik (AMDQLIP), Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KShPK), Inspektorati Shtetëror për Mjedisin (IShM), etj.

Decentralizimi i pushtetit nga niveli qendror në atë lokal të qeverisjes që buron nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit dhe Ligji për Vetëqeverisjen Lokale caktojnë dhe fuqizojnë njësitë e vetëqeverisjes lokale dhe **Ministrinë e Vetëqeverisjes Lokale** për të parandaluar ndotjen dhe për të mbrojtur ujin, ajrin, tokën dhe natyrën e Maqedonisë së Veriut në nivelin komunal.<sup>57</sup> Sipas nenit 22 të Ligjit për Vetëqeverisje Lokale në Maqedoninë e Veriut, mbrojtja e mjedisit është një kompetencë e decentralizuar që bie nën përgjegjësinë e 80 komunave dhe Qytetit të Shkupit. Këto dispozita ligjore i japin Misionit të OSBE-së në Shkup një mandat dhe mundësi të hapura për mbështetje në qeverisjen mjedisore dhe për të nxitur zbatimin e Konventës së Aarhusit, veçanërisht shtyllën e saj të dytë, pjesëmarrjen e publikut. Koordinimi i procesit të decentralizimit qëndron brenda kompetencave të Ministrisë së Vetëqeverisjes Lokale.

**Ministria e Drejtësisë** luan një rol të rëndësishëm në sigurimin që legjislacioni kombëtar që të përputhet dhe të promovojë shtyllën e tretë të Konventës - qasje në drejtësi në çështjet mjedisore, përfshirë mbrojtjen ndaj anëtarëve të publikut që ushtrojnë të drejtat e tyre sipas Konventës.<sup>58</sup> Kur qeverisja e mirë nuk arrin të japë rezultate për mbrojtje efikase të mjedisit, Ministria dhe sistemi gjyqësor kombëtar duhet të jenë vendi i zgjidhjes së fundit. Megjithatë, pothuajse çdo intervistë kërkimore vuri në dukje se ndërsa Qeveria mund të ketë arritur një përparim modest në dy shtyllat e

<sup>56</sup> ener.gov.mk është regjistri kombëtar i rregulloreve ligjore ku draffi i legjislacionit dhe dokumentet e tjera të punës ngarkohen dhe ofrohen për komente publike.

<sup>57</sup> Marrëveshja Kornizë e Ohrit, 2001, <https://www.osce.org/skopje/100622>

<sup>58</sup> Neni 3 i Konventës, Paragrafi 9, siguron mbrojtje për të ashtuquajturit "informatorët" duke siguruar që "personat që ushtrojnë të drejtat e tyre në përputhje me dispozitat e Konventës nuk do të penalizohen, persekutohen ose ngacmohen në asnjë mënyrë për përfshirjen e tyre." Udhëzimet e Qendrave Aarhus, 2009: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>

para të Konventës, përparimi i papërfillshëm në të tretin mbetet pengesë thelbësore për përparimin në Maqedoninë e Veriut. Pak çështje mjedisore që kanë dalë në gjykata janë përdorur në negociata politike dhe praktika e inspektimeve të rregullta, ngritja e akuzave dhe ndjekja penale e çështjeve nuk është bërë modus operandi. Pikat që bënë jehonë nga OShC-të dhe media, intervistat vunë në dukje se drejtësia dhe llogaridhënia ndaj çështjeve mjedisore të Konventës po tërhiqen - prerja e paligjshme e drurit, ndotja e ujit, ajrit dhe tokës (me vlera tronditëse kur matet dhe monitorohet), djegia e kallamishteve, të gjitha ndodhin pa gjykime për të dhënë precedent dhe për të ndryshuar sjelljen.

Përveç statusit të Aarhusit si mekanizëm i traktatit të Kombeve të Bashkuara, **Ministria e Punëve të Jashtme** roli në avancimin Agjenda ndërkombëtare e Maqedonisë së Veriut - përfshirë përmes bashkëpunimit dy-dhe multi-lateral - e pozicionon MPJ-në të luajë një rol të rëndësishëm strategjik karshi politikës dhe praktikës mjedisore. Ndërsa diskutimet, bashkëpunimi me OSBE, NATO, OKB dhe BE kërkojnë të adresojnë qeverisjen e mirë - përfshirë qeverisjen mjedisore dhe sigurinë - MPJ mund të ngrejë dhe të ndikojë në diskursin mbi çështjet mjedisore.

Në mënyrë që Qeveria të japë rezultate të përmirësuar, duhet të angazhohen **të gjitha** Ministrinë dhe të shtojnë përpjekjet për të informuar në mënyrë aktive publikun, për të siguruar informacion thelbësor dhe të bazuar në shkencë për të koordinim dhe bashkëpunim.<sup>59</sup>

Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, si Palë e Konventës, duhet të njohë dhe të veprojë sipas mirëkuptimit që "të jetë në gjendje të pohojë këtë të drejtë dhe të respektojë këtë detyrë, qytetarët duhet të kenë qasje në informacion, të kenë të drejtë të marrin pjesë në vendimmarrje dhe të kenë qasje në drejtësi për çështjet e mjedisit ". Në këtë drejtim ata janë të ftuar të pranojnë që qytetarët mund të kenë nevojë për ndihmë në mënyrë që të kuptojnë dhe ushtrojnë plotësisht të drejtat e tyre.

### c. Kuvendi

Më 1 korrik 1999, Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut miratoi Ligjin për Ratifikimin e Konventës për Qasje në Informacion, Pjesëmarrjen e Publikut në Vendimmarrje dhe Qasjen në Drejtësi për Çështje të Lidhura me Mjedisin, i cili hyri në fuqi një javë më vonë. Në vitin 2010, RMV ratifikoi Protokollin e Regjistrimit për Shkarkimin dhe Transferimin e Ndotësve.

Në përputhje me funksionet, autoritetin dhe përgjegjësitë e dhëna në Kushtetutën kombëtare, Asambleja e Maqedonisë së Veriut miraton vendime, deklarata, rezoluta, rekomandime dhe konkluzione.<sup>60</sup> Çështjet mjedisore bien nën juridiksionin e Komisionit për Transport, Komunikim dhe Mjedis të Parlamentit, i përbërë nga një Kryetar, Zëvendës dhe 20 Deputetë, juridiksioni i Komisionit përputhet me Ligjin për Mjedisin dhe përfshin mbikëqyrjen e MMJPH-së.

Intervistë kërkimore me Zëvendës Presidentin e Komisionit të Kuvendit për Transport, Komunikimin dhe Mjedis, theksoi se shumë shpesh cilësia e legjisllacionit mjedisor është më pak problem, krahasuar me zbatimin e pamjaftueshëm, zbatimin dhe llogaridhënien nga ana e qeverisë ekzekutive në nivelin qendror dhe lokal. Koordinimi ndër-sektorial dhe ndër-institucional midis degëve legjisllative dhe

<sup>59</sup> Disa ministri të tjera preken gjithashtu nga detyrimet që burojnë nga Aarhus dhe duhet të zhvillojnë strategji kombëtare, plane veprimi dhe dokumente dhe legjisllacione të tjera në përputhje me detyrimet e vendit. Këto ministri përfshijnë: Bujqësinë, Pylltarinë dhe Ekonominë e Ujërave, Shëndetësinë, Transportin dhe Lidhjet, Shoqërinë e Informacionit dhe Administratën, dhe të Arsimit dhe Shkencës.

<sup>60</sup> Sipas nenit 68 paragrafi 2 të Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë

ekzekutive është identifikuar gjithashtu i një cilësie të dobët. Përmirësimi i ardhshëm në angazhimin e Parlamentit do të përfshinte mbikëqyrje të shtuar mbi punën e MMJPH-së.

Ndërsa tendencat e hapjes ndaj informacionit publik dhe ndërgjegjësimit për nevojën e pjesëmarrjes së qytetarëve në vendimmarrje kanë qenë në rritje (përfshirë numrin e raportuar të rritur të debateve parlamentare mbi këto tema), publiku i gjerë dhe palët e interesuara nuk janë të njohur me punën dhe funksionet e Qendrës Aarhus, prandaj, roli i saj si një lehtësues dhe korigjues i qeverisjes mjedisore nuk është njohur ende.

#### **d. Agjencia për Mbrojtjen e të Drejtës për Qasje të Lirë në Informacionin Publik (AMDQLIP)**

AMDQLIP garanton publicitet dhe transparencë në punën e Mbajtësve të Informacionit - institucionet dhe organet publike<sup>61</sup> e detyruar të sigurojë informacion për publikun, në përputhje me kërkesat dhe ligjet kombëtare (Ligjin për Qasje të Lirë në Informacionin Publik) dhe normat (përfshirë Mbajtësit e informacionit në fushën e mjedisit) dhe i mundëson çdo personi fizik ose juridik të ushtrojë të drejtën e tij/saj për qasje të lirë në informacionin publik.<sup>62</sup> Agjencia gjithashtu siguron qasje në mbrojtjen ligjore (p.sh. një procedurë administrative për të rishikuar mënyrën dhe formën e veprimit sipas kërkesave për qasje falas në informacionin publik nga mbajtësit e informacionit, në rastet kur ata që kërkojnë informacion publik nuk e marrin atë ose nuk janë të kënaqur me përgjigjen brenda afatit të përcaktuar ligjërisht) dhe Kërkesit e Informacionit gëzojnë mbrojtje ligjore nga kundërvajtjet përmes një komisioni sipas detyrës zyrtare.

Aktualisht Agjencia nuk është në gjendje të tregojë se sa kërkesa për qasje në informacionin mjedisor kanë marrë. Sidoqoftë, si pjesë e një projekti IPA II tashmë në proces, Agjencia do të blejë sistem digjital të menaxhimit që do të prezantojë kategorizimin dhe do të përmirësojë aftësinë e agjencisë për të analizuar rastet mbi një bazë tematike dhe për të përmirësuar kapacitetin për gjenerimin e të dhënave të tilla.<sup>63</sup>

Deri më tani, Komisioni për Kundërvajtje, në kuadër të Agjencisë, ka lëshuar një (1) Vendim për kundërvajtje nga një person zyrtar për trajtimin e informacionit publik të Ministrisë së Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, për mirëmbajtje dhe azhurnim të parregullt të listës së informacionit dhe një (1) Vendim për ndërprerjen e procedurës kundër një zyrtari për trajtimin e informacionit publik të Komunës së Ohrit dhe mosdhënies së përgjigjes brenda 15 ditëve nga marrja e kërkesës për qasje të informacionit publik. Në periudhën e ardhshme Agjencia duhet të investojë në më shumë trajnime për zyrtarët e caktuar për qasje të lirë në informacionin publik në mënyrë që të përmirësojë transparencën aktive.

#### **e. Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit - KShPK**

Ndërsa Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit nuk ka kompetencë të drejtpërdrejtë në zbatimin e Konventës së Aarhusit, dispozitat e Ligjit për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktin e

<sup>61</sup> Siç përcaktohet në Ligjin për Qasje të Lirë në Informacionin Publik, neni 1, këto janë: organet shtetërore, organet e komunave, qyteti i Shkupit dhe komunat në Qytetin e Shkupit, institucionet publike, ndërmarrjet publike, personat juridikë dhe personat që ushtrojnë pushtetin publik të përcaktuar me ligj dhe aktivitetet me interes publik dhe partitë politike për një pjesë të të ardhurave dhe shpenzimeve.

<sup>62</sup> Ligji për qasje të lirë në informacionin publik, nenet 9 dhe 10.

<sup>63</sup> Si ilustrim i mos ushtrimit të së drejtës për qasje në informacionin publik ndoshta janë numrat e vendimeve në fushën e mjedisit që janë lëshuar nga Agjencia.

Interesave përcaktojnë detyrimet e Palëve në fushat brenda kompetencave të KShPK-së, vis-à-vis parandalimin e korrupsionit, konfliktet e interesit dhe forcimi i integritetit.<sup>64</sup> KShPK, i cili është trup udhëheqës kombëtar anti-korrupsion dhe është i detyruar të prodhojë dhe koordinojë zbatimin e Strategjisë Kombëtare për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktin e Interesit, Plani i Veprimit për zbatimin e tij, ka krijuar një bazë të të dhënave elektronike të regjistrave të çështjeve që azhurnohet vazhdimisht. Kjo mund të ndihmojë në përmirësimin e zbatimit të Konventës përmes mbështetjes së pjesëmarrjes së publikut në vendimmarrje, përmirësimin të qasjes në drejtësi dhe verifikimin e rasteve të sjelljes së keqe nga aktorët e përfshirë.<sup>65</sup> Bashkëpunimi i shtuar me aktorë të tjerë të qeverisjes mjedisore ka shumë të ngjarë të rezultojë në zgjerimin e përpjekjeve paraprake të KShPK-së, për t'u përfshirë më shumë në parandalimin e korrupsionit në çështjet mjedisore, veçanërisht përmes përpjekjeve për forcimin e integritetit në nivelin qendror dhe lokal. Politika e Integritetit e prodhuar rishtas për Njësitë e Vetëqeverisjes Lokale përbëhet nga elemente dhe procese në mbështetje të sistemit të integritetit, ku transparencja dhe përgjegjësia e punës është e një rëndësie parësore. Për herë të parë, Strategjia Kombëtare e KShPK-së, 2021-2025 përmban masa për parandalimin e korrupsionit në fushën e mjedisit; zhvillimi i këtij portofoli dhe puna me palët e tjera të interesit ka të ngjarë të hapë fusha të reja për përfshirjen e KShPK. Duke filluar nga viti 2020 dhe duke vazhduar në 2021, KShPK do të ketë fokus më të afërt në korrupsionin në fushën e mjedisit, palët e interesuara të përfshira dhe mënyrat për të përmirësuar situatën aktuale bazuar në gjetjet e analizave dhe raporteve.

Fushat në të cilat KShPK mund të përfshihet më drejtpërdrejt në të ardhmen, përfshijnë:

- Monitorimin dhe analizimin e rasteve në lidhje me mjedisin, ku janë zbuluar ose raportuar rreziqe të korrupsionit / konfliktit të interesit në mënyrë që të propozohen masa adekuate për të kapërcyer sfida të tilla në të ardhmen;
- Edukimi për institucionet mbi temat brenda kompetencave të veta; Kjo mund të specifikohet më tej me Misionin e OSBE-së, por ide më specifike do të zhvillohen në takimet e ardhshme të koordinimit.
- Trajnim për forcimin e integritetit në nivelin personal dhe institucional;
- Informimi i publikut në lidhje me veprimet e KShPK në lidhje me fushën e mjedisit;
- Nxitja e bashkëpunimit me OShC-të që veprojnë në fushën e mjedisit dhe ftesa e tyre në dëgjime publike kur miratojnë dokumente ligjore, strategjike dhe të planifikimit;
- Përdorimi i mandatit të vetë për të kryer rishikimin anti-korrupsion të ligjeve, akteve nënligjore dhe akteve të tjera të përgjithshme, fokusimi në legjisllacionin mjedisor duke vlerësuar rreziqet e korrupsionit, fushat për përmirësim;
- Asistimi në zbatimin e Ligjit për Mbrojtjen e Informatorëve për raportimin e sjelljeve të paligjshme ose të palejueshme, të cilat cenojnë ose rrezikojnë mjedisin, natyrën dhe shëndetin e njeriut;
- Pjesëmarrja aktive në takimet e rregullta koordinuese të thirrura / lehtësuara nga Qendra Aarhus, Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor, media, gjyqësori dhe OSHC-të dhe publiku;
- Monitorimi i mediave, i përqendruar në çështjet mjedisore;
- Mundësimi dhe azhurnimi i faqes së internetit të KShPK-së, për raportimin e rasteve të reja.

<sup>64</sup> Kompetencat e Komisionit Shtetëror përcaktohen në Ligjin për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktit të Interesave ("Gazeta Zyrtare e RM" nr. 12/2019). Ato përfshijnë, ndër të tjera, kryerje të rishikimit anti-korrupsion të ligjeve, akteve nënligjore dhe akteve të tjera të përgjithshme, duke filluar një procedurë për përcaktimin e përgjegjësive së zyrtarëve, edukimin dhe ngritjen e vetëdijes për korrupsionin dhe konfliktin e interesave. KShPK ka kompetenca për veprim të parashikuar nga Ligji për Mbrojtjen e Informatorëve ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 196/2015 dhe 35/2018), dhe Kodi Zgjedhor ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" Nr. 40/2006 ...98/2019). Vitin e kaluar, u përgatit "Manual për mbrojtjen e informatorëve" dhe u zhvillua softuer për t'i krijuar të dhënat e marra nga Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit.

<sup>65</sup> Në kohën e intervistës, KShPK kishte 99 raste në lidhje me urbanizmin, ndërtimin dhe mjedisin, me katër të kategorizuara si mjedisore. 95 ishin në urbanizëm dhe planifikim hapësinor, por në këtë grup shumë raste kanë një përbërës shumë të fortë mjedisor.

## **f. Inspektorati Shtetëror i Mjedisit (ISHM)**

Me vetëm 24 të punësuar - 19 prej të cilëve janë Inspektorë - Inspektorati Shtetëror i Mjedisit (ose Inspektorati Shtetëror i Mjedisit-ISHM, të dy emrat po përdoren në mënyrë të njëjtë në faqen e internetit dhe dokumentet e tyre) është përgjegjës për rregullimin e shtretërve të lumenjve, hidrocentraleve, kapacitetet industriale, importin e mbeturinave - zona për të cilat ka protesta të vazhdueshme publike dhe reagime në mediat sociale.

Inspektorët kryejnë inspektime në terren dhe në çdo kohë mund të kërkojnë nga personi juridik dokumentacionin e nevojshëm. Si pjesë e një projekti të Binjakëzimit 2015-2016, ISHM përgatiti udhëzime për procedurat e inspektimit, listat e kontrolleve, një propozim për një sistem të të dhënave në ndërveprim me ISHM-MMJPH dhe integrimin e metodologjisë së identifikimit të rrezikut të përdorur nga të gjitha vendet anëtare të BE-së. Si pjesë e të njëjtit projekt, ISHM përgatiti vetëvlerësim dhe analizë mbi zbatimin e aspekteve ligjore të punës së tij dhe filloi raporte tremujore, të cilat ISHM parashikonte se do të prodhonin të dhëna të mjaftueshme për analiza deri në vitin 2018 (të paktën tre vjet). Shumica e elementeve - nëse jo të gjithë - mbeten të pazbatuara ose të pa raportuara (në faqen e internetit të ISHM.)<sup>66</sup> Është e mundshme që ngjarjet në Shtator 2020 të pengojnë më tej progresin. Atë muaj, një zjarr në zyrat e ISHM-së bëri që inspektorati - përmes faqes së tij të internetit - të kërkojë nga publiku të mos besojë në raportet e mediave për dëmtime serioze, duke përfshirë arkivin, kompjuterët dhe zyrat e inspektorëve të ISHM-së.<sup>67</sup>

Ekipi ynë hulumtues nuk ishte në gjendje të kontaktojë ISHM-në duke përdorur numrin zyrtar në faqen e internetit. Operatori tha se linja është në ndërtim e sipër. Më vonë u informuam nga aktivistët e mjedisit se ka edhe lista të tjera me numra, por edhe për ta nuk ishte e lehtë të gjendeshin dhe të ndaheshin. Nëse kjo do të jetë instanca e përgjigjes së parë, do të jetë shumë e vështirë për ISHM-në të mbetet në dispozicion në çdo kohë dhe i gatshëm për të vendosur inspektorët e tij sa më shpejt që një qytetar ose OSHC të raportojë një rast mjedisor që duhet të inspektohet, kur mandati i tij dhe kapaciteti është i panjohur, i kufizuar, i dobët dhe qytetarët duhet të telefonojnë në shumë numra të tjerë para se të arrijnë në zyrë ku mund të raportojnë shkelje ose krim mjedisor. Në kohën e telefonave të mençur dhe teknologjive digjitale, ka shumë zgjidhje të thjeshta nëse Shteti është serioz në lidhje me sigurimin e pjesëmarrjes së publikut në krimet mjedisore.

## **g. Gazetarët, Shoqatat dhe Institutet e Mediave**

Ndryshimet dramatike në mjedisin mediatik të Maqedonisë së Veriut kanë një lidhje të drejtpërdrejtë nëse mbulohen dhe si mbulohen çështjet mjedisore nga shtypi. Të intervistuarit përmendën sfidat e njohura për gazetarët në të gjithë botën, duke përfshirë: profesionalizmin e zvogëluar, konkurrencën digjitale, kapitalin njerëzor dhe financiar të zvogëluar dhe një model biznesi që i jep përparësi klikimeve dhe lajmeve të lashta ndërsa shmangin pjesët më të gjata të hetimit, të punës intensive. Të intervistuarit gjithashtu vunë në dukje se përpjekjet për të raportuar mbi çështjet e mjedisit ndërlikohen më tej nga mungesa e trajnimit të specializuar, mungesa e kohës dhe mundësive për t'u

<sup>66</sup> Raporti Vjetor 2019 për punën e ISHM. Lidhur me inputet tremujore nga 2016, e tutje: Inspektorati vlerësoi se një analizë e tillë mbetet e pamundur për shkak të disa faktorëve, përfshirë: legjislacionin e papërfunduar, mungesën e financave deri në vitin 2019, procesin e papërfunduar të lëshimit të lejeve të integruara, mungesën e stafit dhe mundësitë e ngritjes në detyrë (me sa duket mungesë e kësaj, por jo e qartë në versionin në maqedonisht). Raporti Vjetor 2019 gjithashtu thekson që gjatë vitit, stafi ndoqi trajnim (të organizuar nga USAID për legjislacionin dhe TIK), se nuk kishte ngritje në detyrë dhe asnjë shpërblym për punën e kryer me sukses ose ndonjë arsye tjetër të lidhur me punën.

<sup>67</sup> <https://360stepeni.mk/pozharot-ja-progolta-tselata-dokumentatsija-na-inspektoratot-za-zhivotna-sredina/>

informuar dhe arsimuar rregullisht dhe më tej, dhe "stimujve" të përfituar nga interesat politikë dhe të biznesit që dyshohet se janë përgjegjës për shkeljen e legjislacionit mjedisor dhe korrupsionit. Në këtë mjedis sfidues mediatik, mbetet e vështirë për gazetarët dhe avokatët të përdorin dhe zbatojnë Konventën e Aarhus-it për të përmirësuar qasjen në informacion, ose për të analizuar cilësinë, kohën e duhur dhe rëndësinë e tij. Do të ishte gjithashtu e gabuar të supozohet se ofrimi i rastësishëm i informacionit të paorganizuar, i parregullt ose jo i plotë përmbush detyrimet e Qeverisë për ndarjen e informacionit sipas mandateve ligjore kombëtare, Konventës së Aarhusit dhe mekanizmave të tjerë. Përkundër të gjitha këtyre sfidave, disa karakteristika të reja novatore të kohëve të fundit ilustrojnë se si informacioni mund të promovojë përgjegjshmërinë, transparencën dhe - me shpresë - përmirësimin e administrimit të mjedisit në Maqedoninë e Veriut. Të financuara nga donatorë ndërkombëtarë, IGO-të, agjencitë e ndihmës dhe Ambasadat, këto paraqesin histori të gjata të shtypura dhe video-hetime për krime të rënda mjedisore dhe mosveprim të qeverisë.

Raportimi mediatik me ndikim mundësohet nga parimet dhe dispozitat e Konventës së Aarhusit dhe promovohet nga Qendra, e cila ka potencialin të luajë një rol qendror në sigurimin e informacionit përkatës për gazetarët. Krijimi i një grupi gazetar Aarhus mund të risë prodhimin e historive hulumtuese dhe të përmirësojë ndërgjegjësimin e publikut për mundësitë për të marrë pjesë në vendimmarrje për çështje mjedisore. Instituti për Studime të Komunikimit (ISK) është i gatshëm të bashkëpunojë për çështje të filla me Qendrën Aarhus dhe të ndihmojë në sigurimin e përmbajtjes mediatike, si dhe trajnimin për gazetarët / redaktorët dhe OShC-të e Aarhusit që janë anëtarë të rrjetit Aarhus.<sup>68</sup>

#### **h. Zyrtarët komunalë, kryetarët e komunave dhe shoqata e njëjshive të vetëqeverisjes lokale (BNJVL)**

Si njësi lokale të qeverisjes, komunat janë shtresa qeverisëse më e afërt me qytetarët, ku ofrohen shërbime dhe vihet në praktikë legjislacioni i miratuar nga niveli qendror. Komunat kanë autoritetin, aftësinë dhe përgjegjësinë - dhe inkurajohen nga Konventa - për të ndërmarrë një sasi të konsiderueshme të punës që kërkohet për të promovuar dhe arritur qeverisjen e mirë mjedisore. Kur dispozitat nuk mund të zbatohen, është ky nivel ku mund të ngrihen shqetësime. Autoritetet komunale janë në pozitë të mirë për të dëgjuar dhe për t'iu përgjigjur reagimeve përbërëse, duke përmirësuar praktikën për të korrigjuar çështjet. Nëse dhe si bashkitë strukturojnë vetë për t'iu përgjigjur sfidave mjedisore varet kryesisht nga disponueshmëria e burimeve financiare dhe njerëzore, si dhe nga mënyra se si udhëheqësit lokalë i japin përparësi çështjes. Ndërsa disa komuna kanë caktuar pikat fokale të mjedisit, të tjerët kryejnë detyra së bashku me punën në portofolat e tjera. Për të pasur një program më të fortë mjedisor, kryetarët e bashkive duhet t'i japin përparësi çështjes dhe të zhvillojnë kapacitete për të siguruar që masat të zbatohen ashtu siç është parashikuar.

Themeluar në vitin 1972, BNJVL është shoqata e vetme kombëtare që mbledh anëtarë vullnetarë nga të gjitha 80 komunat dhe Qyteti i Shkupit (si njësi e veçantë e qeverisjes lokale) në bazë të nenit 22 të Ligjit për Vetëqeverisje Lokale, secili ka një pikë mjedisore të caktuar në fokus. Ndërsa BNJVL-ja formon komitete të posaçme për të gjitha aspektet e decentralizimit dhe më parë ka organizuar disa trajnime mjedisore dhe tryeza të rrumbullakëta, hulumtimi ynë tregoi se pikat e fokusit të komunës rrallë informohen për dispozitat ose përmbajtjen e Konventës së Aarhusit. Bashkëbiseduesit nuk mund të identifikonin ndonjë trajnim ose edukim të vazhdueshëm që u ishte ofruar atyre mbi detyrimet që burojnë nga kjo Konventë.

<sup>68</sup> Intervistë me Zhaneta Trajkoska, Drejtore e ISK

## **i. OSHC-të mjedisore**

Është e lavdërueshme që Qendra Aarhus në Maqedoninë e Veriut u formua si një rrjet prej 26 OSHC-ve, që ato janë të përhapura gjeografikisht në të gjithë vendin dhe se ato mbulojnë tema të ndryshme, nga biodiversiteti, te gazetaria, qeverisja demokratike, sundimi i ligjit dhe reforma në drejtësi.

Vendimi për të zgjedhur një OSHC për të strehuar një Qendër Aarhus (QA) mund të krijojë tensione midis OSHC-ve lokale.<sup>69</sup> Për të parandaluar këtë dhe për të përmbushur nevojat e OShC-ve të tjera, si dhe për të qenë një urë efektive midis demos dhe autoriteteve, QA mund të dojë të marrë në konsideratë bashkëpunimin dhe ngjarjet e përbashkëta me të gjitha OShC-të që punojnë në çështjet mjedisore dhe t'i ftojë ato në të gjitha ngjarjet dhe trajnimet e tyre. Është e vetëkuptueshme që ata janë të lirë të bashkohen në rrjetin e Aarhus, por edhe nëse ky nuk është drejtimi ku ata duan të shkojnë, duhet të ketë mjaft vende për veprim dhe bashkëpunim të përbashkët.

Duke marrë parasysh që shumica e OShC-ve që janë duke punuar në çështje mjedisore ose të qeverisjes së mirë nuk janë në dijeni të krijimit të një Qendre Aarhus (siç u informuam gjatë intervistave) faza fillestare duhet patjetër të përfshijë hapat e shtrirjes dhe koordinimit nga QA me qëllim të prezantimit planeve, punën dhe qasjen e tyre, si dhe identifikimin e mundësive për bashkëpunim dhe veprime të përbashkëta në të ardhmen. Rrjeti i OShC-ve Aarhus, nëse është i hapur për organizata të tjera aktive, shumë shpejt mund të kthehet në një platformë qytetare për të tjerët që ndajnë të njëjtin pasion për të mbrojtur mjedisin dhe për të përmirësuar aspektin e qeverisjes së tij.

## **j. ONQ-të që punojnë në zonat e mbuluara nga Konventa e Aarhus-it**

Në fazat paraprake të këtij projekti, Strategjitë Globale të PACE këshilluan Qendrën e sapo krijuar Aarhus për të krijuar një rrjet "Miq të Aarhusit" - një rreth i IGO-ve, Ambasadave bilaterale dhe bizneseve private me shërbime dhe produkte shtesë të informacionit publik, qeverisjes me pjesëmarrje ose demokratizimit. Në fillim të vitit 2020, procesi i gjetes së 'miqve' të rinj filloi me qasjen ndaj anëtarëve të mundshëm. E parashikuar si një platformë për dialog të vazhdueshëm, shkëmbim informacioni dhe transferim të njohurive - si dhe një mjet për të ndihmuar në shmangien e mbivendosjes së mundshme të programeve ose donacioneve - miqtë themelues përfshijnë Misionin e OSBE-së në Shkup, Ambasadën e Malit të Zi, Ambasadën e Spanjës, Friedrich Ebert Stiftung (FES) Zyra e Shkupit dhe Krijuesi Informues - SH.B.A. / Kompania e Maqedonisë së Veriut. Si IGO udhëheqëse në lidhje me zbatimin e Konventës së Aarhusit të UNECE dhe si miratimi i qeverive të tetorit 2020 Korniza e Bashkëpunimit për Zhvillimin e Qëndrueshëm të Kombeve të Bashkuara (KBZhQKB) 2021-2025 ilustrojnë më tej, mbetet e rëndësishme që Zyrën e Vendit të KB ta ketë të integruar në mënyrë efektive, të informuar dhe të angazhuar.<sup>70</sup> Me KBZhQKB-në e re<sup>71</sup>, Maqedonia e Veriut ka detyrim dhe angazhim të vendosur për të përmirësuar jetën dhe rezultatet e të gjithë qytetarëve ku "deri në vitin 2025, të gjithë njerëzit në Maqedoninë e Veriut [do] të përfitojnë nga veprimet ambicioze të klimës, burimet natyrore të menaxhuara në mënyrë të qëndrueshme dhe biodiversiteti i ruajtur mirë përmes një mjedisi të mirë komunitet dhe qëndrueshme ndaj qeverisjes dhe katastrofave". Ekipi i KB-së së vendit dhe agjencitë e të cilit (kryesisht UNDP), punojnë në çështje

<sup>70</sup> Diskutimi i PACE me përfaqësuesin e vendit të KB-së ishte ndër të paktët të tete-à-tete takimet akoma të mundshme para pandemisë dhe karantinës.

<sup>71</sup> KBZhQKB, i zhvilluar në partneritet me qeverinë dhe në koordinim me shumë partnerë të tjerë ndërkombëtarë dhe vendas, u miratua nga qeveria në 26 tetor 2020.



mjedisore, kanë një rol në ndihmën për shkëmbimin e informacionit dhe koordinimin e veprimeve dhe programeve në lidhje me Konventën. Në përgjithësi, takimet koordinuese, si dhe ato të "Miqve të Aarhusit", të sugjeruara më poshtë në këtë Raport, mund të jenë mjet shumë i dobishëm për një mbështetje të zgjeruar dhe të koordinuar mirë ndërkombëtarisht për përmirësimin e përgjithshëm të qeverisjes mjedisore, përfshirë zbatimin më thelbësor të Konventës së Aarhusit.

### **III. Fushat në të cilat Misioni i OSBE-së në Shkup potencialisht mund të ofrojë ndihmë dhe këshilla në të ardhmen**

#### **Rekomandime për Misionin**

Në procesin e hartëzimit dhe analizimit të përpjekjeve dhe kontekstit aktual, PACE vuri në dukje mundësitë që Misioni i OSBE-së në Shkup të realizojë ndikim thelbësor dhe të vlefshëm në mbështetje të punës së Qendrës Aarhus të sapo hapur në Maqedoninë e Veriut. Rekomandimet që vijojnë bazohen dhe rrjedhin nga angazhimet themelore, ligjore dhe parimore të bëra nga ShP-të në dimensionin mjedisor dhe njerëzor, përveç hulumtimit gjithëpërfshirës të kryer nga Strategjitet Globale të PACE, si përmes rishikimit të burimeve ashtu edhe përmes arritjes së interesit në tokë.

Sekretariati i OSBE-së zhvilloi "Harta Rrugore për Qendrat Aarhus", e cila identifikon aktivitetet nga Qendrat Aarhus për të mbështetur Planin Strategjik të Konventës së Aarhusit (2009-2014).<sup>72</sup> Si Plani Strategjik ashtu edhe Udhërrëfyesi janë mjete shumë të dobishme për të arritur një zbatim më të mirë dhe për të siguruar udhëzime të qarta që duhet të zbatohen. Sipas udhëzimeve të OSBE-së për Qendrat Aarhus<sup>73</sup>, Mbështetja e OSBE-së duhet të synojë veçanërisht si vijon:

- asistencë në përcaktimin e strategjive të përgjithshme dhe planeve operacionale të Qendrave Aarhus;
- lehtësimin e shkëmbimit të përvojës dhe praktikave më të mira përmes rrjeteve rajonale dhe nënrajonale midis Qendrave Aarhus;
- ndërtimi i kapaciteteve të Qendrave Aarhus ekzistuese përmes trajnimeve për zbatimin e tre shtyllave të Konventës, zhvillimin e përgjithshëm organizativ dhe planifikimin strategjik.

Misioni i OSBE-së në Shkup është i pozicionuar në mënyrë unike për të avancuar parimet dhe praktikat e Konventës së Aarhusit, tre 'shtyllat' e së cilës rezonojnë në të gjitha dimensionet e OSBE-së. Përveç ekspertizës në fushat e Sundimit të Ligjit (StL) dhe qeverisjes së mirë, angazhimi i gjatë i Misionit me spektrin e aktorëve të Maqedonisë së Veriut dhe roli i tij në lehtësimin e progresit të vonuar, por modest në zbatimin e Aarhus, ilustron potencialin e Misionit për të ndihmuar Maqedoninë e Veriut të realizojë qëllime më ambicioze të Aarhusit. Në mënyrë që të përfitojë nga përparimi i fituar, i rritur dhe të shpejtohen përpjekjet për të arritur ndikimin, OSBE-ja mund të mbështesë ose të caktojë **Pika Fokale të Qeverisjes Mjedisore**.

Kjo pikë qendrore (qoftë një person apo një ekip) do të lidhë me të OCEEA, koordinojë aktivitetet, ngjarjet, kontributet, informacionin dhe botimet ndërmjet dhe midis Ministrive të linjës së Qeverisë, Njësive të Vetëqeverisjes Lokale, Qendrës Aarhus, shoqërisë civile, medias dhe aktorëve të tjerë të rëndësishëm - përfshirë publikun. Pika e fokusit mund të monitorojë dhe vlerësojë çdo vit nëse/si OSBE ka ndikuar në qeverisjen mjedisore në Maqedoninë e Veriut, si dhe të gjurmtojë dhe analizojë

<sup>72</sup> Udhëzimet e Qendrave Aarhus, 2009: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>. Përveç çështjeve tematike, dokumenti përcakton veprimet për të forcuar performancën dhe efikasitetin e Qendrave Aarhus

<sup>73</sup> Udhëzimet e Qendrave Aarhus, 2009: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>

përprojekjet e harmonizuara me partnerë të tjerë, përfshirë BE-në dhe KB-në. Më tej, Pika e fokusit mund të lehtësojë bashkëpunimin me OCEEA dhe të ndihmojë në zbatimin e mësimëve nga SHp të tjerë dhe zbatimin e projekteve me historik të provuar. Duke vërejtur lehtësinë e koordinimit dhe shkëmbimit të informacionit, Misioni - me ndihmën e Pikës së fokusit - mund të identifikojë dhe zbatojë mësimë nga EJA dhe Aarhus "kampionët" e zbatuar nga Vjena për progresin, ndikimin dhe arritjet (p.sh., në mbledhjet e Forumit Ekonomik dhe Mjedisor të OSBE-së, Takimet Vjetore të Qendrave Aarhus, Takimet e Zbatimit Vjetor, Sesionet e Këshillit të Përhershëm dhe Këshillat Ministrove).

Si vazhdim i këtij Raporti, gjatë zbatimit të programeve dhe projekteve të përbashkëta me palët e interesit kombëtar, seksione të ndryshme të Misionit ka gjasa të frymëzohen nga situatat dhe sfidat e hasura gjatë rrugës. Do të prodhohen propozime shtesë për ndihmën e Misionit për ta ndihmuar Maqedoninë e Veriut të promovojë qeverisjen e mirë dhe të përmirësojë qasjen e saj në politikën mjedisore lokale, kombëtare dhe rajonale. Më poshtë është ajo që kemi identifikuar për momentin - fushat, temat dhe aktivitetet që mund të merren parasysh në fazën vijuese. Nëse bashkëpunimi vazhdon, Strategjitë Globale për paqe mund të përpunojnë më tej dhe të mbështesin zbatimin e çështjeve të ndryshme të propozuara.

### **Shtylla 1: Qasja në informacion**

Në Helsinki udhëheqësit tanë ranë dakord për "shkëmbimin dhe qarkullimin e librave, revistave periodike dhe botimeve të tjera shkencore dhe teknologjike midis gazetave dhe organizatave të interesuara, institucioneve shkencore dhe teknologjike". Ndërsa shumë nga kjo punë është bërë nga OCEEA, **Misioni mund të marrë përsipër rolin e një ndërlidhësi të aftë**, që do ta dijë me cilin informacion dhe takim ose botim duhet të ndahet dhe me çfarë qëllimi. Për të promovuar më tej idenë e Helsinkit për "mbajtjen e konferencave ndërkombëtare, kombëtare, simpoziumeve, seminareve, kurseve dhe takimeve të tjera me karakter shkencor dhe teknologjik, të cilat do të përfshinin pjesëmarrjen e shkencëtarëve të huaj" Misioni mund të stimulojë, sugjerojë dhe organizojë ngjarje të tilla që përfshijnë ekspertë, organizata rajonale, OJQ të EJP të OSBE-së, agjenci dhe organe të KB-së, me ekspertizën e tyre etj.

Sfidat e vitit 2020 ilustrojnë gjithashtu se është e mundur të planifikohen për seminare të tilla nën kufizimet e buxhetit pasi ndërveprimi dhe transferimi i njohurive mund të ndodhin në mënyrë digjitale.

Misioni mund të rrisë ndërgjegjësimin e brendshëm (për Misionin dhe OSBE-në më gjerësisht) dhe **promovojnë qeverisjen mjedisore duke krijuar një platformë për ndarjen e informacionit** midis sektorëve ose departamenteve të ndryshme të përqendruara në media, qeverisjen, monitorimin, shtetin e së drejtës dhe ndërtimin e kapaciteteve (ose institucioneve). Ky koordinim tematik do t'i jepte Menaxhmentit të Lartë të Misionit një pamje më të mprehtë mbi ndërhyrjet e mundshme programore për të promovuar qeverisjen e mirë mjedisore.

Më tej, OSBE-ja ka një rol në **edukimin dhe sigurimin e informacionit për publikun në lidhje me të drejtat dhe përgjegjësitë demokratike përballë mjedisit dhe inkurajimi që ata të kërkojnë më shumë nga qeveritë e tyre qendrore dhe lokale**. Përprojekjet ekzistuese për të informuar publikun në një mënyrë transparente, të saktë dhe në kohë duhet të përmirësohen rrënjësisht. Faqet e internetit kanë shumë nevojë për mirëmbajtje dhe azhurnime. Institucionet kryesore - p.sh. Qendra Aarhus, Parlamenti, MMJPH, MPJ, ISHM, Njësitë e Vetëqeverisjes Lokale, etj. - duhet të përmirësojnë në mënyrë dramatike mbledhjen e tyre, digjitalizimin dhe ruajtjen afatgjatë të informacionit. Koordinimi midis institucioneve të qeverisë qendrore, ministrive të linjës dhe komunave është thelbësor në këtë

drejtim. Por, pa legjislacionin ose procedurat standarde të funksionimit, ekziston rrezik i konsiderueshëm i ngarkimit dhe ndarjes së informacionit jo të plotë ose të pasaktë.

Media gjithashtu përballet me sfida në arkivimin e raporteve të tyre pasi ekziston një kufi i caktuar në sasinë e informacionit që mund të mbahet në faqet e tyre të internetit dhe çështja e arkivimit nuk adresohet dhe zgjidhet, kështu që shumë prej raporteve të mediave thjesht janë zhdukur pas një kohe të caktuar OSBE-ja mund të ndihmojë **edukoj** grupe të ndryshme në lidhje me të drejtat dhe përgjegjësitë demokratike përballë mjedisit, duke inkurajuar publikun të kërkojë më shumë nga qeveritë e tyre.

OSBE-ja gjithashtu mund të ndihmojë me **monitorimin e rasteve** ku raportohen konflikte të mundshme me përbërësin mjedisor.

Nxitjet për pjesëmarrje qytetare rriten kur qytetarët shohin se aktivizmi i tyre jep rezultate. Për momentin, qytetarët në Maqedoninë e Veriut që kërkojnë ndryshim janë të zhgënjyer nga zhvillimi i gjendjes gjithnjë e më e rëndë të mjedisit të tyre, zbatimi jo-ekzistues dhe përgjegjësia për shkeljet ose krimet mjedisore. Në fund të fundit, do të jenë institucionet dhe nëpunësit civilë përgjegjës në bashkëpunim me sektorin privat, por OSBE-ja mund të ndihmojë në ndarjen e mësimeve dhe përvojave nga rajone të tjera të OSBE-së, të ofrojë qasje sistematike dhe të hartojë dhe zhvillojë trajnime.

Ndërsa kapaciteti aktual i Misionit të OSBE-së për monitorimin e mediave është i kufizuar, ai mund të sigurojë monitorime **strategjike të mediave**, të cilat mund të përfshihen në shënimet ditore të shtypit të Misionit. Kjo mund të bëhet duke identifikuar disa tregues ose fjalë kyçe dhe sigurohuni që nëpunësit e programit të alarmohen dhe të informohen kur publikohet një histori përkatëse. Për më tepër, mundet gjithashtu **hartimi dhe thirrja e njoftimeve** për redaktorët, tryezat e rumbullakëta për gazetarët dhe punëtorët e tjerë të medias. Misioni mund të bëjë më shumë tema, të synuara, **ngjarje intensive me substancë** të promovojë përqendrimin dhe mbulimin e çështjeve të qeverisjes mjedisore. Misioni është gjithashtu i aftë të kryejë më shumë **ndërhyrje delikate**, duke përfshirë konkurset me temë mjedisore për të stimuluar gazetarë, muzikantë, artistë dhe fotografë për të krijuar vepra për të frymëzuar mënyra më të gjalla dhe të shëndetshme të jetës, për të inkurajuar ruajtjen e natyrës, për të nxjerrë në pah çështje dhe për të promovuar edukimin mjedisor dhe vlerësimin e natyrës. Duke përfshirë në mënyrë efektive një strategji të ndërgjegjësimit publik, këto aktivitete mund të zbatohen më së miri në bashkëpunim me OJQ-të e rrejtit Aarhus dhe gazetarët dhe redaktorët e informuar nga Aarhus.

Misioni i OSBE-së në Shkup në planifikimin e tij të ardhshëm të projektit do të ishte i mençur të bëjë dallimin e qartë midis mbështetjes së Misionit për Qendrën Aarhus dhe mbështetjes së Misionit për Konventën e Aarhusit në vend në përgjithësi, pasi puna me aktorë të tjerë mund të vlerësohet si e dobishme ose e nevojshme në fazat vijuese.

## **Shtylla 2: Pjesëmarrja e publikut në vendimarrje**

Publiku dhe OJQ-të, të cilat luajtën një rol vendimtar në negociatat e Konventës, kanë një rol qendror në zbatimin e Aarhusit. Mandati dhe struktura e OSBE-së lejojnë për ndihmë në këtë fushë. OSBE-ja ka rol të rëndësishëm në promovimin dhe sigurimin e gjithë-përfshirjes kur bëhet fjalë për gratë dhe të rinjtë në vendimarrjen për çështjet mjedisore dhe hapjen e debateve publike në mënyrë që të sigurohet që zërat e këtyre grupeve përfshihen në debatet publike dhe hartimin e legjislacionit ose iniciativave qytetare për zgjidhjen e problemeve.

Kur pandemia do të lejojë, mund të jetë një kohë e përshtatshme për të **organizuar një numër ngjarjesh të përbashkëta në mënyrë që të informojnë qytetarët dhe OSHC-të mjedisore rreth vizionit, misionit dhe planit strategjik të rrjetit Aarhus**. Dhe siç u përmend më lart, në mënyrë që të parandalojë tensionet midis OShC-ve dhe për të qenë një urë efektive midis demos dhe autoriteteve, QA mund të dojë të marrë në konsideratë bashkëpunimin dhe ngjarjet dhe trajnimet e përbashkëta me OSHC-të përkatëse. Ata, sigurisht që janë të lirë të bashkohen në rrjetin Aarhus, por edhe nëse ata vendosin të mos e bëjnë këtë, duhet të ketë disa opsione në dispozicion për veprim të përbashkët.

Ndërsa pjesëmarrja e publikut bëhet përgjithësisht në nivelin lokal të qeverisjes, edukimi dhe trajnimi i zyrtarëve dhe administratës komunale mbi parimet thelbësore të Konventës së Aarhus-it është e një rëndësie të madhe për zbatimin e suksesshëm të saj. Komunitat janë njësitë që duhet të artikulojnë siç duhet parimet e Konventës Aarhus me qytetarët e tyre dhe OShC-të në mënyrë që ata të jenë në gjendje të kuptojnë mandatin e Qendrës Aarhus dhe të marrin pjesë në proceset e përgjithshme të qeverisjes mjedisore në Maqedoninë e Veriut.

Siç rekomandojnë Udhëzimet e 2009 për Qendrat Aarhus, **objektet duhet të jenë lehtësisht të arritshme për vizitat nga OSHC-të dhe anëtarët e tjerë të publikut** brenda orarit zyrtar të punës. Duhet të sigurohet qasje falas, e rregulluar në kompjuter dhe shërbime të internetit, aty ku është e mundur.<sup>74</sup> Pas pandemisë Covid-19 dhe në procesin e digjitalizimit, sigurimi i një kompjuteri për përdorim publik mund të mos jetë i nevojshëm, por një faqe interneti e azhurnuar, moderne, interaktive dhe e pasur është e domosdoshme. Përveç kësaj, Qendra Aarhus mund të ofrojë Aplikacione kompjuterike dhe zgjidhje të drejtuara nga softueri për pjesëmarrjen e publikut.

Intervistat kërkimore gjithashtu theksuan një koncept-në-progres dhe mundësi për OSBE-në **promovojnë angazhimin dhe llogaridhënien e qytetarëve**: një aplikacion për të raportuar dhe dokumentuar rastet e ndotjes, djegies së mbeturinave, djegies së kashtës, ndotësve të transportit dhe shkeljeve të tjera mjedisore. Jo vetëm që një mjet i tillë do të motivonte qytetarët të angazhohen, por gjithashtu mund të sigurojë modalitete për qytetarët për të ndjekur 'statusin e tyre të raportit' me autoritetet përkatëse qeveritare, për të gjeneruar vetëdije dhe analiza të dobishme dhe për të mobilizuar ndërgjegjësimin e publikut dhe medias. Rastet dhe detajet e ndjekjes (agjencitë, kontaktet) mund të vihen në dispozicion në faqet e internetit përkatëse, p.sh., Qendra Aarhus, Ministria e Mjedisit, KShPK dhe OJQ-të. Mund të sigurohen gjithashtu informacione shtesë se ku / si qytetarët mund të kërkojnë llogari për çështjet që lidhen me qeverisjen mjedisore.

### **Shtylla 3: Qasja në drejtësi**

Ekspertiza që qëndron në Seksionin e Sundimit të Ligjit të Misionit i mundëson asaj të zhvillojë një strategji për të kuptuar, përmirësuar dhe rritur qasjen në drejtësinë mjedisore. Së bashku me kolegët që punojnë për qeverisjen dhe ata që monitorojnë shkeljen e ligjeve dhe angazhimeve në terren, Misioni mund të ndihmojë Maqedoninë e Veriut të ndërtojë kapacitetet e saj për të ndjekur dhe zbatuar veprimet ligjore kundër shkelësve të mjedisit të cilët vazhdojnë të veprojnë pa u ndëshkuar. Ekipi i aftë i avokatëve të Misionit mund të mbështesë përpjekjet për të integruar aspektet përkatëse të qeverisjes mjedisore dhe llogaridhënies në punën e tij dhe të zhvillojë rrjete të profesionistëve ligjorë

<sup>74</sup> Udhëzimet e Qendrave Aarhus, 2009

(gjyqtarë, prokurorë, avokatë, Avokat i Popullit, OJQ, akademikë dhe aktivistë), të zhvillojnë module trajnimi dhe të mbledhin rregullisht takime, konferenca dhe / ose simpoziume. Për më tepër, do të ishte e dobishme të kishim analiza të hollësishme ligjore mbi tema (p.sh., ajri, uji, toka, mbetjet kimike, menaxhimi i mbeturinave, mungesa e riciklimit, shkeljet dhe korrupsioni, mungesa e burimeve të ripërtëritshme të energjisë dhe boshllëqet në legjislacion) nëse kërkohet, aktorët e identifikuar mund të mbulojnë ndihmën e OSBE-së.

Detyrimet e konventës, rritja e shqyrtimeve nga BE dhe situata mjedisore degraduese kërkon përmirësim programet e monitorimit, sistemet e menaxhimit të të dhënave dhe informacionit, rutinat dhe metodat e vlerësimit dhe raportimit. Këto elemente nuk mund të jenë edhe më tej të paplota, të vonuara ose të vjetërsuara, por - me ndihmë ndërkombëtare, me shpresë se do të jenë në pronësi të ministrive lokale të linjës, këta elemente mund të përmirësohen shpejt. Gjithashtu, në Konferencën e Shtatë Ministrave të Mjedisit për Evropën (Astana, 2011) u vendos që të zhvillohet një Sistem i Përbashkët i Informacionit Mjedisor (SPIM) në të gjithë rajonin pan-Evropian. Programi i Monitorimit dhe Vlerësimit të Mjedisit të UNECE ndihmon shtetet anëtare në punën me të dhëna dhe informacione mjedisore për të siguruar rrjedhën e tyre në kohë dhe vlerësimin adekuat, i cili ndihmon në mundësimin e proceseve të informuara të vendimmarrjes, si në shkallë kombëtare dhe ndërkombëtare, në sektorin e mjedisit.<sup>75</sup>

tema e Forumit të 28-të Ekonomik dhe Mjedisor të OSBE-së (FEM) ishte: "Nxitja e sigurisë, stabilitetit dhe rritjes ekonomike në zonën e OSBE-së duke parandaluar dhe luftuar korrupsionin përmes inovacionit, rritjes së transparencës dhe digjitalizimit". Në përputhje me diskutimet dhe Projekt dokumentin që u diskutua në Këshillin Ministror në Tiranë, Misioni i OSBE-së në Shkup vendosi të mbështesë iniciativën e Komisionit Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KShPK) në vlerësimin e korrupsionit në fushën e mjedisit në Maqedoninë e Veriut. Fokusi kryesor i veprimtarisë kërkimore do të ishte korrupsioni i lidhur me problemin e strehimit të paligjshëm, ndotjen e ajrit, eksploatimin e burimeve minerale, etj. Gjetjet dhe konkluzionet do të përdoren nga KShPK-ja, për të rritur ndërgjegjësimin midis palëve të interesuara kombëtare për situatën në vend dhe për të thirrur veprim për parandalimin dhe sanksionimin e aktiviteteve korruptive në këtë fushë, të cilat përfaqësojnë kërcënim të drejtpërdrejtë të sigurisë. Pastaj OJQ-të lokale dhe media do të duhet të monitorojnë dhe raportojnë për rastet për të cilat do të mësojnë. Që këto iniciativa të kenë efekt në të vërtetë duhet të ketë një koordinim të rregullt dhe efikas midis palëve të interesuara, të gjithë atyre që duan të shohin ndryshimin e sjelljes si rezultat i ndjekjes dhe zbatimit të instrumenteve të Aarhusit dhe legjislacionit kombëtar. **Kjo është ajo ku roli i Qendrës Aarhus dhe rrjetit të saj të OJQ-ve do të jetë vendimtar, dhe OSBE-ja mund të ndihmojë duke siguruar analiza të ekspertëve, të rishikojë legjislacionin, ndihmojë përpjekjet e tyre koordinuese përmes rrjetëzimit, ndërgjegjësimit dhe organizimit të përvojave të ndarjes së njohurive.**

Si pjesë e aktiviteteve të ndërlidhura të vazhdueshme, Misioni gjithashtu mund të **punojnë me partnerë** (Qendra e Aarhusit, BNJVL-ja dhe administratat komunale) për programet për ngritjen e kapacitetit të institucioneve dhe punonjësve të nivelit lokal. Rrjeti unik i OSBE-së i stafit monitorues të përqendruar në terren i zhytur në komunitetet lokale mund të ketë një rol në informimin, gjurmimin, angazhimin dhe ndihmën për të zbutur pikat e mundshme mjedisore të ndezjes. OSBE mund të **ofrojë ekspertizë, promovojnë dialog të hapur, gjithëpërfshirës, mbështesë krijimin e rrjeteve dhe lidhjeve më të forta lokale, dhe të mbledhë të dhëna** nga terreni për përgjigje dhe politika të informuara më mirë në nivelin e Selisë.

<sup>75</sup> <https://www.unece.org/environmental-policy/environmental-monitoring-and-assessment/envema.html>

**AKTIVITETET** Sa i përket aktiviteteve, këtu është një listë nga e cila Misioni mund të zgjedhë nëse / kur OSBE do të përfshihet, në varësi të kufizimeve të buxhetit, përparësive të programimit dhe kapacitetit të brendshëm.

### **1. Trajnimi/Edukimi për**

- a. Institucionet / palët e përfshira - Ministrinë, Qendra Aarhus, stafi i Misionit të OSBE-së, Komisionet, Inspektoratet, Akademia për prokurorë, gazetarë, redaktorë etj.
- b. Pushteti lokal - komunat, BNJVL, pikat e kontaktit mjedisor
- c. Organizatat e të rinjve dhe grave
- d. Shkollat e mesme dhe universitetet

### **2. Takimet koordinuese <sup>76</sup>**

- a. *Miqtë e Aarhusit*
- b. *Të gjithë jemi Aarhus* - të gjitha institucionet, organet, OShC-të, individët dhe media që punojnë në Konventë
- c. Takimet e rrjetit Aarhus
- d. *Gazetarët e Aarhusit*

### **3. Monitorimi dhe raportimi**

Qendra Aarhus duhet të krijojë sistem për monitorimin e informacionit të publikuar nga institucionet kompetente. Pasi të jetë funksional, me përfundimin e projektit të BE (janar 2021), Misioni i OSBE-së në Shkup mund të ndihmojë në publikimin e monitorimit të tyre - raportet e ndikimit në mjedis çdo vit, ndoshta së bashku me analizën krahasuese të raporteve të botuara nga institucionet.

- a. Azhurnimi dhe ngarkimi i faqes në internet të Qendrës Aarhus (pasi të promovohet versioni i saj fillestar përfundimtar)
- b. Monitoroni informacionin e publikuar nga institucionet kompetente dhe media
- c. Ndiemoni në koordinimin dhe përpilimin e inputeve në procesin e përgatitjes së raportit vjetor të pajtueshmërisë

### **4. Promovimi dhe prezantimi**

- a. Publikimet
- b. Ngjarje aktuale për audiencë të ndryshme
- c. Ngjarja vjetore e prezantimit të çmimit - histori hulumtuese, pikturë, konkurs fotografik, koncert muzikor klasik në një formë artistësh për mjedisin
- d. Konferenca dhe tryeza të rumbullakëta
- e. Fushata mediatike dhe aktivitetet e ndërgjegjësimit

### **5. Formimi i një Grupi Lobi Parlamentar**

Krijimi i një grupi të fillë, ndër të tjera, do të lehtësonte dhe thërriste takime dhe brifingje me anëtarët e parlamentit, duke përmirësuar njohuritë e tyre mbi rëndësinë e Konventës së Aarhusit dhe mbrojtjen e mjedisit. Ai gjithashtu do të gjeneronte një rrjet të palëve të interesuara të deputetëve të angazhuar, të vetëdijshëm dhe të përgatitur për të vepruar mbi qeverisjen mjedisore, duke përfshirë integrimin e çështjeve ndërsektoriale në punën tjetër të Parlamentit.

---

<sup>76</sup> Emrat e këtyre rrjeteve - me shkronja italice më poshtë - janë thjesht një sugjerim

## IV. Përfundime

Konventa e Aarhusit shikon përpara. Ajo nuk adreson thjesht të drejtat e njeriut dhe mbrojtjen e mjedisit të sotëm, por gjithashtu bën të qartë se ne kemi detyrim për ta mbrojtur dhe përmirësuar mjedisin për të mirën e brezave të ardhshëm. Një mjedis i shëndetshëm luan rol kryesor në përmbushjen e shumë prej 17 Synimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm. Me pak më shumë se 10 vjet të mbetura për të përmbushur datën e synuar të 2030, bota do të duhet të marrë ritmin dhe të investojë përpjekje më të mëdha në adresimin e ndotjes, ndryshimit të klimës dhe humbjes së biodiversitetit në mënyrë që të transformojë me të vërtetë shoqëritë dhe ekonomitë.

Përkundër qëllimeve globale, angazhimeve ndërkombëtare dhe legjislacionit të shkruar mirë, Maqedonia e Veriut nuk po arrin të mbrojë sa duhet mjedisin e saj.

Në rrugën e saj drejt anëtarësimit në Bashkimin Evropian, Republika e Maqedonisë së Veriut kërkon një qasje të zgjeruar dhe të koordinuar më mirë për qeverisjen mjedisore. OSBE, përmes Misionit të saj në Shkup, në mënyrë unike është e aftë të mbështesë aspektet kryesore të qeverisjes, veçanërisht kur sfidat dhe kërcënimet mjedisore prishin besimin në përparimin e fituar me vështirësi për qeverisjen demokratike, krijojnë shqetësime të sigurisë dhe janë shkaku i dëmtimit mjedisor afatgjatë që kërcënon shëndetin, jetesën dhe të ardhmen për qytetarët dhe komunitetet e Maqedonisë së Veriut.

Duke mos iu përgjigjur çështjeve të tilla thelbësore në nivelet lokale ose qendrore, Maqedonia e Veriut dhe partnerët e saj rrezikojnë një humbje të thellë të besimit në kapacitetin institucional të qeverisë për t'u marrë me organizimin themelor të mbrojtjes së mjedisit dhe respektimin e shtetit për të drejtat e qytetarëve të saj të jetojnë në një mjedis të përshtatshëm për shëndetin dhe mirëqenien e tyre.<sup>77</sup>

Ky Raport i Vlerësimit të Nevojave ka eksploruar mundësitë që Misioni i OSBE-së në Shkup të mbështesë punën dhe misionin e Qendrës Aarhus, të hapur nga OJQ-ja MillieuKontakt Maqedoni me mbështetjen e projektit të BE-së "Ndërtimi i kapaciteteve të OShC-ve mjedisore për të rritur proceset demokratike në Republikën e Maqedonisë së Veriut" dhe për të ndihmuar Maqedoninë e Veriut në zbatimin e Konventës së Aarhusit.

Një mesazh i qëndrueshëm për të dalë nga intervistat ishte se Konventa - dhe përmirësimi i përgjithshëm në krijimin e një mekanizmi funksional dhe modeli pjesëmarrës - varet nga vullneti politik i qeverisë dhe autoriteteve të nivelit lokal - veçanërisht kryetarëve të komunave - për t'i dhënë përparësi çështjeve mjedisore si një çështje e qeverisjes.

Zbatimi i Konventës së Aarhusit në nivelin e njërive të vetëqeverisjes lokale do të kontribuojë në reformën e administratës publike, cilësinë e punës së saj dhe dobinë për qytetarët në tre fushat e rregulluara nga kjo Konventë: qasja në informacion, vendimmarrja me pjesëmarrje dhe drejtësia. Progresi, nga ana e tij, do të kontribuojë në zhvillimin dhe kapacitetin e institucioneve për të siguruar sundimin e ligjit, mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe besimin në administratën publike dhe proceset demokratike, në përgjithësi.

Konventa e Aarhusit është një dokument i gjallë për të cilin nuk duhet të ketë justifikime për të bërë më pak sesa ajo që ishte e aspiruar në 1998. Njëzet vjet më vonë, zbatimi duhet të pasqyrojë përvojat e ndara nga Palët me përvojën e dekadave të zbatimit, përfitimin nga përparimi teknologjik dhe sfida, ndryshimet e rëndësishme politike dhe sfidat e reja mjedisore. Për nënshkruarit e Konventës,

---

<sup>77</sup> Konventa e Aarhusit, neni 1.

Qendrat Aarhus janë një mjet i rëndësishëm që rrisin vetëdijen, qasjen dhe llogaridhënien ndërsa synojnë të rrisin kapacitetin e aktorëve të nivelit qendror dhe lokal. Në rrugën e përmbushjes së zotimeve të saj ndaj qytetarëve dhe instrumenteve ligjore dhe anëtarësimit në BE, Maqedonia e Veriut është nën presion për të prodhuar dhe përmbushur afatet e shtrënguara. OSBE-ja mund ta ndihmojë atë rrugë dhe mund të ndajë shumë nga njohuritë e grumbulluara në qeverisjen mjedisore dhe reformën e administratës publike. Duke mbështetur qëllimet dhe aktivitetet e Qendrës, Misioni i OSBE-së në Shkup është i aftë në mënyrë unike të promovojë qeverisjen e parashikuar nga shtyllat e Konventës, të cilat përputhen plotësisht me mandatin dhe përvojën e OSBE-së, dhe gjithashtu shërbejnë për të përforcuar reciprokisht procesin e anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut në BE.

Nëse Konventa e Aarhusit është dyshemeja dhe Maqedonia e Veriut po shkon për t'u bashkuar me Shtetet Anëtare të BE-së të cilat ngrenë tavanin, shumë gjëra duhet të ndodhin shpejt - dokumentet strategjike të BE-së dhe KB-së kanë afate të ngushta. OSBE-ja mund të ndihmojë Maqedoninë e Veriut në këtë rrugë duke shkëmbyer njohuri të grumbulluara mjaft të dobishme në qeverisjen mjedisore dhe reformën e administratës publike.



## V. Shtojcat

### 1. Intervistat e kryera

➤ **President i partisë politike DOM dhe një zëvendës anëtar i Komisionit Parlamentar për Transport, Komunikacione dhe Ekologji, dr. Maja Moraçanin**

*E ndjekur nga: dr. Maja Moraçanin, Parlamenti Komisioni për Transport, Lidhje dhe Ekologji, Kristina Jovanova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Maja Lazarova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Rezart Mehmed, Misioni i OSBE-së në Shkup, Deniza Bundalevska, Misioni i OSBE-së në Shkup.*

Takimi u mbajt në internet, përmes platformës Zoom më 17 Mars, 2021. Qëllimi ishte i lidhur ngushtë me zbatimin e Konventës së Aarhusit në Maqedoninë e Veriut dhe përfshirjen e Parlamentit si organ legjislativ në përkthimin e konventës në legjislacionin kombëtar

Konkretisht, në takim u diskutuan aspektet e mëposhtme;

1. Aktivitetet e Kuvendit në lidhje me zbatimin e Konventës së Aarhusit në Maqedoninë e Veriut;
2. Aktivitetet e Komisionit për Transport, Lidhje dhe Ekologji në lidhje me mbikëqyrjen e punës së Ministrisë së Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor;
3. Përfshirja e tre direktivave të BE-së për qeverisjen mjedisore në legjislacionin kombëtar në Maqedoninë e Veriut;
4. Ndërgjegjësimi midis deputetëve për ekzistencën e Konventës së Aarhusit dhe praktikën e përkthimit të atyre parimeve në legjislacionin kombëtar;
5. Metodën se si mund të rritet roli i Parlamentit në të ardhmen e afërt në efekt të zbatimit të parimeve të Konventës Aarhus dhe ndihmës së punës së Qendrës Aarhus.

Zonja Moraçanin e bëri të qartë që në fillim që vetëdijësimi për publikun në përgjithësi dhe për deputetët në Parlament për ekzistencën e Aarhus Center në Shkup është pothuajse jo ekzistues (kryesisht për shkak të pengesave të mëdha të paraqitura nga pandemitë vitin e kaluar dhe mungesa e burimeve njerëzore, financiare dhe të përgjithshme të Qendrës Aarhus për dimensionimin e tyre të duhur në mesin e publikut të gjerë dhe palëve të interesit që ata supozohet t'u shërbejnë). Sa i përket Konventës së Aarhusit, deputetët nuk janë të gjithë të vetëdijshëm për të, por meqenëse parimet e kësaj konvente janë të rrënjësura në legjislacionin e BE-së në fushën e mjedisit, mund të thuhet lirish se ato parime të transparencës, drejtësisë, hyrjes së lirë në informacion dhe veçanërisht përfshirjen e qytetarëve në proceset e vendimmarrjes janë përkthyer tashmë në shumë ligje që lidhen me mjedisin. Problemi, sipas zonjës Moraçanin mund të mos jetë cilësia e legjislacionit ekzistues si i fillë, por më tepër detyrimi dhe zbatimi nga institucionet ekzekutive të qeverisë në nivelin qendror dhe lokal.

Zonja Moraçanin propozoi një promovim të duhur të Qendrës Aarhus dhe funksioneve dhe rolit të saj në shoqëri në mënyrë që institucionet të marrin rol proaktiv në zbatimin e konventës dhe parimeve të saj. Ajo personalisht shprehu interes për të mbajtur lidhje me menaxhmentin e Qendrës Aarhus si në cilësinë e deputetit ashtu edhe si drejtues politik, platforma e së cilës adreson kryesisht tema mjedisore. Zonja Moraçanin vuri në dukje se në vitet e fundit, sasia dhe cilësia e informacionit dhënë qytetarëve dhe përfshirja e tyre pasuese në proceset e vendimmarrjes ka qenë në rritje. Vetëm Parlamenti ka kryer shumë debate publike përfshirë qytetarët dhe OSHC-të. Ajo në veçanti kujtoi seancën mbikëqyrëse që e inicioi në 2018 mbi zbatimin e Ligjit për Menaxhimin me Rajonin e Ohrit së bashku me Frontin ekologjik të OSHC-së 21/42. Kjo seancë përfaqësoi mbikëqyrje të synuar mbi

punën e qeverisë ekzekutive në lidhje me menaxhimin e trashëgimisë kulturore dhe aspektit mjedisor dhe ekologjik të rajonit të Ohrit.

Gjatë bisedës, u konkludua më tej se sfidat e pandemisë paraqisnin vonesë serioze në punën e Parlamentit. Për të ardhmen, koordinimi ndër-sektorial, bashkëpunimi dhe shkëmbimi i informacionit midis të gjitha institucioneve dhe palëve të interesit të Konventës Aarhus u konkludua se ishin të një rëndësie të madhe. Shumë shpesh, disa institucione humbin veprimet për shkak të mungesës së motivimit dhe informacionit dhe kjo mund të kapërcehet nga bashkëpunimi ndërinstitucional.

Një nga shqetësimet kryesore të qytetarëve ishte fakti që qytetarët dhe OSHC-të informohen shumë vonë, pasi të fillojë të ndërtohet një minierë ose një fabrikë që sjell pasoja ekologjike. Prandaj, shkëmbimi në kohë i informacionit është thelbësor për të mobilizuar qytetarët në vendimmarrje dhe duke vepruar si korigjues i qeverive, qendrore ose lokale. Gjithashtu, cilësia dhe klasifikimi i informacionit është i rëndësishëm, prandaj u përmend nevoja për të standardizuar ueb-faqet komunale. Rëndësia e Qendrës Aarhus në këtë drejtim u ritheksua, duke e parë atë si një lidhëse dhe një korigjuese në proceset e qeverisjes mjedisore. Znj. Moraçanin shprehu interes për të nxitur debat publik në Parlament për zbatimin e Konventës së Aarhusit dhe për promovimin e punës së Qendrës Aarhus dhe këtë Raport të Vlerësimit të Nevojave i prodhuar me mbështetjen e Misionit. Gjithashtu u theksuan perspektivat për sigurimin e fondeve shtetërore për punën e Qendrës Aarhus.

Në lidhje me shtyllën e tretë dhe direktivën e tretë të BE-së që adreson Konventën e Aarhusit, zonja Moraçanin theksoi nevojën e ndërtimit të kapaciteteve dhe trajnimeve për gjyqësorin, potencialisht në bashkëpunim me Akademinë e Gjyqtarëve dhe Prokurorëve Publikë. Nevoja përqendrohet veçanërisht në njohjen e legjislacionit që lidhet me mjedisin dhe parimet e Konventës së Aarhusit. Kjo do të mundësonte qasje adekuate në drejtësi për qytetarët, pasi gjyqësori do të ishte më i ndjeshëm ndaj çështjeve.

Lidhur me këtë të fundit, Rezart Mehmed shpjegoi se Misioni ka një njësi të veçantë që i kushtohet temave të Sundimit të Ligjit dhe funksioneve dhe aktiviteteve të Akademisë së Gjyqtarëve dhe Prokurorëve Publikë dhe lidhja midis portofolave të brendshëm të Misionit mund të arrijë qasje tërësore në mbështetje të zbatimit të Konventës së Aarhusit.

Maja Lazarova foli për aktivitetet me Komisionin Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit dhe punimet në progres në lidhje me korrupsionin në mjedis dhe analizën e legjislacionit që lidhet me mjedisin në Maqedoninë e Veriut.

Një lidhje midis zonjës Moraçanin dhe menaxhmentit të Qendrës Aarhus do të vendoset nga Misioni për bashkëpunimin e tyre të drejtpërdrejtë në të ardhmen. Kjo është veçanërisht e rëndësishme pasi Zonja Moraçanin shprehu interes për të eksploruar mundësitë për të siguruar fonde shtetërore për funksionimin e qendrës, duke hapur kështu hapësirë për ndërtimin e qëndrueshmërisë së tyre në të ardhmen.

➤ **Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (KShPK)**

*I ndjekur nga: Vladimir Georgiev, KShPK, Kristina Jovanova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Maja Lazarova, Misioni i OSBE-së në Shkup dhe Ida Manton, Strategjitë Globale të PACE*

Intervista e parë u zhvillua më 19 Tetor përmes Zoom në mënyrë që të ndiqen protokollet për distancimin shoqëror. Ishte informuese, dhe z. Georgiev iu dha një përmbledhje të Konventës, arsyet e intervistës dhe ai u informua se pas takimit ai do të marrë një Pyetësor, kështu që ai dhe kolegët e

tij mund të shikojnë në më shumë detaje dhe të japin përgjigje me shkrim në lidhje me punën që KShPK po bën në lidhje me dispozitat e Konventës së Aarhusit. Ai na informoi se Strategjia e fundit Kombëtare Antikorrupsion për periudhën 2021-2025 (e cila duhet të miratohet nga Parlamenti së shpejti), e cila është hartuar nën koordinimin e KShPK-së, për herë të parë ofron një mundësi për të trajtuar fushën e mjedisit. Për më tepër, Plani i Veprimit ka dy shënime në lidhje me çështjet mjedisore, të cilat i japin Komisionit dhe institucioneve të tjera përkatëse rrugën për punën e mundshme që ata mund të bëjnë. Ai na informoi se ky është një fillim dhe ata shpresojnë t'i zhvillojnë këto shënime më tej nëse ka më shumë/fusha të tjera ku ato mund të përfshihen. Ai gjithashtu informoi se ata kanë hapur disa çështje deri më tani, si dhe mundësinë brenda ligjit për të vepruar në mënyrë parandaluese. Deri më tani ata kanë këqyrur në ndotjen e ajrit, keqpërdorimin e burimeve natyrore dhe dhënien e koncesioneve për përdorimin e shtretërve të lumenjve. Ai tha se roli kryesor që KShPK mund të ketë në zbatimin e Aarhusit është të verifikojë nëse ka raste të sjelljes së keqe nga ana e aktorëve të përfshirë. Ne diskutuam për rëndësinë e përshkrimit të një cikli të tërë ose kuadri se kush duhet të bëjë çfarë në mënyrë që Konventa të zbatohet në frymën e mirë që është shkruar dhe në mënyrë që të arrihet një nivel i rritur i qeverisjes së përgjegjshme mjedisore. Z. Georgiev gjithashtu tha se është shumë e rëndësishme që të keni këtë Raport të Vlerësimit të Nevojave dhe të përshkruani përgjegjësitë e rrejtë të aktorëve të përfshirë në qeverisjen mjedisore, si dhe ta lidhni atë me projektin që diskutuan me Misionin.

Më 20/10/2020 z. Georgiev mori pyetësin dhe dy javë më vonë ai ktheu përgjigjet ku KShP-ja, shpjegoi punën e tyre, sfidat, pritjet e ardhshme dhe bashkëpunimin e mundshëm me Misionin e OSBE-së në Shkup për çështje që do të përmirësojnë qeverisjen mjedisore në Maqedoninë e Veriut në vitet e ardhshme.

➤ **BNJVL (Shoqata e Njësive të Vetëqeverisjes Lokale)**

*E ndjekur nga: Ivana Serafimova, BNJVL, Kristina Jovanova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Maja Lazarova, Misioni i OSBE-së në Shkup dhe Ida Manton, Strategjitë Globale të PACE*

Ne mbajtëm takim me znj. Ivana Serafimova nga BNJVL-ja më 21.10.2020.

Përfundimet e përgjithshme janë se ka pasur shumë probleme sistematike që burojnë nga procesi i keq zbatuar i decentralizimit dhe mungesa e burimeve në nivelin lokal, kanalet e paqarta të komunikimit midis qytetarëve dhe institucioneve, si dhe sfidat e komunikimit ndërinstytucional në shkëmbimin e informacionit. Ekzistojnë edhe probleme legjislative pasi disa çështje rregullohen në ligje të ndryshme, të cilat janë nën përgjegjësitë e institucioneve të ndryshme që kanë një koordinim të dobët dhe shpesh nuk punojnë së bashku për zgjidhjen e problemeve.

BNJVL-ja publikoi një manual për licencat e integruara B dhe ne diskutuam se si implementohet atëherë, cilat janë problemet me lëshimin e këtyre licencave, cilësinë, inspektimet etj.

BNJVL-ja ka kryer disa trajnime për qeverisjen mjedisore në dy vitet e fundit dhe vlerësimi i tyre është se ekziston nevoja për edukim të mëtutjeshëm mbi temën, posaçërisht në mënyrë që të bëhet lidhja për zyrtarët komunal ndërmjet angazhimeve ndërkombëtare (Konventa e Aarhusit) duke qenë një prej tyre), legjislacioni lokal, menaxhimi i burimeve në nivelin lokal dhe përgjegjësitë e përgjithshme shtetërore, pjesë e të cilave janë njësitë e vetëqeverisjes lokale.

➤ **Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor (MMJPH)**

*Merrnin pjesë: Angelina Jovanovik (MMJPH), Sasho Sekulovski (MMJPH), Maja Gramatikova (MIM), Marija Delevska-Chalovska, Dragana Cerepnalkoska, Kristina Jovanova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Maja Lazarova, Misioni i OSBE-së në Shkup dhe Ida Manton, Strategjitë Globale të PACE*

Vendi: Zoom

Takimi u zhvillua në 20 Tetor dhe morën pjesë 6 persona. Pyetjet e bëra nga eksperti u përgjigjën kryesisht nga Koordinatorja aktuale, Znj. Angelina Jovanoviq dhe paraardhësi i saj z. Sasho Sekulovski, (i cili ende paraqitet në faqen e internetit si Shef i Seksionit, kështu që ishte pak konfuze për të kuptuar se cili ka cilin rol) Ata shpjeguan se shumica e detyrimeve të QA janë brenda Ligjit për Mjedisin dhe se për ta është dokumenti kryesor.

Ministria është përgjegjëse për lëshimin e licencave të integruara "A" (për komplekset e mëdha industriale dhe ndotësit e mundshëm), ndërsa licencat e integruara "B" janë kompetencë lokale, prandaj lëshohen nga komunat. Në mënyrë ideale, të gjitha informacionet në lidhje me aplikimin dhe lëshimin e licencave do të ishin në internet dhe në një sistem të integruar informacioni që me sa duket Qeveria ka premtuar ta sigurojë, por ende nuk e ka vendosur. Për më tepër, në intervistë u vu re se ngarkimi i sistemit të ri, të integruar do të marrë ca kohë dhe sistemi do të jetë një projekt i gjallë. Nëse vërtet është kështu, do të jetë thelbësore që të lidhen institucionet e nivelit qendror dhe lokal, Agjencitë, OJQ-të dhe të gjithë aktorët. Ne diskutuam Raportet Kombëtare dhe incidentin kur në vitin 2017 vendi ishte subjekt i një takimi të veçantë në të cilin Komiteti i Pajtueshmërisë duhej të konsideronte dështimin e vazhdueshëm të vendit për të paraqitur raportin e tij për ciklin e tretë. Ky rast tregoi se duhet të ketë një komunikim më të mirë ndërministror në lidhje me detyrimet ndërkombëtare dhe punën brenda procesit të Aarhusit. Në intervistat e tjera, si dhe në këtë, ne u informuam se ka një mungesë të koordinimit intra-institucional mbi atë ndërinstitutional. Thënë thjesht, ka mungesë të koordinimit, bashkëpunimit dhe kjo reflektohet në mënyrën sesi institucionet informojnë dhe azhurnojnë publikun.

➤ **Agjencia për Mbrojtjen e të Drejtës në Qasje të Lirë në Informacionin Publik (AMDQLIP)**

*Merrnin pjesë: Gorjan Gilevski (AMDQLIP), Makfirete Morina Sulejmani (AMDQLIP), Kristina Jovanova, Misioni i OSBE-së në Shkup, Maja Lazarova, Misioni i OSBE-së dhe Ida Manton, Strategjitë Globale të PACE*

Vendi: Webex

Diskutimi kryesor ishte rreth kompetencave të Agjencisë, brenda Konventës së Aarhusit pasi ato bien në shtyllën e parë - për të siguruar transparencën dhe hapjen në punën e Mbajtësve të Informacionit (përfshirë ato në fushën e mjedisit) dhe për të mundësuar çdo personi juridik të ushrojë të drejtën e tij/saj për qasje të lirë në informacionin publik. Ky detyrim është i dyfishtë dhe pasqyrohet në Ligjin për Qasje të Lirë në Informacionin Publik.

Ne gjithashtu po diskutonim mundësinë e mbrojtjes ligjore, d.m.th, qasjen në një procedurë (procedurë administrative) dhe mbrojtjen kundërvajtëse që Agjencia siguron përmes organit të saj për kundërvajtje, i cili vepron sipas një raporti ose sipas detyrës zyrtare.

Sfidat në zbatimin e QA që u përmendën nga përfaqësuesit e Agjencisë ishin:

Mbajtësit e informacionit e gjejnë afatin e shkurtër 20-ditor pasi disa kërkesa kërkojnë rishikimin e shumë dokumenteve. Gjithashtu, Agjencia nuk ka mandat dhe kapacitet për mbikëqyrje dhe ata kanë mungesë të burimeve (njerëzore dhe financiare) për të prodhuar informacion analitik, i cili

mund të realizohet me ndonjë ndihmë. Në mënyrë që të ketë përgjigje më të mirë ndaj kërkesave, nëpunësit e AMDQLIP sugjerojnë që duhet të ketë ekipe më gjithëpërfshirëse të gjuhëtarëve, avokatëve, psikologëve dhe akoma më e rëndësishmja për të pasur pozicione drejtuese të mbushura me persona me kapital socio-politik.

Ne diskutuam shqetësimet e përmendura në raportet e Komisionit Evropian në lidhje me qasjen në informacione ku AMDQLIP pritej të zhvillonte procedime penale, si dhe të konsideronte partitë politike si Mbajtës të Informacionit. Ata kanë filluar procedimet penale përmes komisionit për kundërvajtje dhe do të jetë shumë e rëndësishme që puna e tyre të mbahet me shpejtësinë aktuale, pavarësisht nga ndryshimet në menaxhim, të cilat kanë qenë një arsye për punë dhe performancë shumë të ndryshme më parë.

AMDQLIP deri më tani ka marrë kërkesa për qasje në informacion nga OJQ-të kryesisht dhe ata shpresojnë të bëhen një vend i zakonshëm edhe për individët, gjë që mund të kërkojë më shumë fushata për ndërgjegjësim të publikut dhe shtrirje, si dhe rekord të suksesshëm të punës së tyre që do të motivonte qytetarët të ushtrorin këtë të drejtë kur është e nevojshme.

➤ **Përfaqësuesit e mediave dhe ekspertët e medias (Telma, BIRN, IKS)**

Ne kemi kryer 3 intervista dhe diskutimet ishin shumë informuese. Të dy gazetarët ndanë sfidat me të cilat përballen kur raportojnë çështje mjedisore. Vështirësia kryesore është që gazetarët që mbulojnë mjedisin, mbulojnë shumë tema të tjera gjithashtu dhe situata e medias aktualisht nuk lejon kërkime afatgjata pasi informacioni paraqitet në formën e tij të papërpunuar dhe me shumë pak analiza. Një problem tjetër është që redaktorët rrallë u japin përparësi temave mjedisore dhe ka shumë pak platforma ku këto tema janë në fokusin kryesor. Ato platforma janë zakonisht atje pasi janë pjesë e një projekti dhe janë të vështira për t'u ruajtur përtej afatit kur shteren financat. Përndryshe, si pjesë e ciklit të rregullt të prodhimit të lajmeve, informacioni mjedisor është i shkurtër, nuk shkon përtej mbulimit ditor dhe ndonjëherë krahason të dhënat brenda muajit ose vitit (veçanërisht në lidhje me ndotjen e ajrit pasi Shkupi është gjithmonë ndër qytetet e para më të ndotura në Evropë).

Gazetarët tregojnë se me rritjen e rolit që luajnë media sociale dhe platforma të ndryshme mediatike, është e vështirë të garosh me cilësinë e informacionit të tyre sepse koha e botimit të lajmeve të fundit është më e rëndësishme, kështu që në vend të cilësisë forca shtytëse është urgjenca. Vetëm ata që kanë siguruar fonde dhe nuk varen përfundimisht nga vlerësimet dhe sa shikues tërheqin, mund të lejojnë luksin e raportimit për çështje më të thelluara si qeverisja e mirë dhe mjedisi.

Frenim shtesë për gazetarët për të punuar në këto çështje është se hetimet e tyre ka të ngjarë të ekspozojnë korrupsionin dhe kriminalitetin, të cilat më pas rrallë merren në hapin tjetër nga gjyqësori, kështu që gazetarët nuk janë të motivuar të raportojnë pa pushim pa parë një ndryshim në sjellje ose në rezultatin e punës së tyre. Nëse biznesi vazhdon si zakonisht, ata pyesin veten, cili është qëllimi që ata të rrezikojnë kokën dhe të ekspozojnë kriminalitetin duke rrezikuar sigurinë e tyre.

Zhaneta Trajkoska tregon se qasja e tyre në Institutin për Studime të Komunikimit (ISK) ka qenë përgatitja e materialit që media më pas mund ta marrë si produkt përfundimtar dhe ta transmetojë, pasi ata e kuptojnë që me buxhetin e ulët të prodhimeve mediatike është e vështirë të prodhohet pjesë hetimore, të cilat kërkojnë një hulumtim dhe kapacitet afatgjatë për të paguar gazetarët për atë lloj pune. Ata gjithashtu kanë bërë disa trajnime për gazetarë dhe redaktorë dhe kanë mjedisin jetësor si një nga temat e tyre kryesore që kanë punuar në forcimin për një periudhë më të gjatë kohore, aktualisht i mbështetur nga një projekt i financuar nga Ambasada Britanike në Shkup. Misioni i tyre është të ndihmojë forcimin e demokracisë në Maqedoninë e Veriut duke punuar me mediat,

shoqërinë civile dhe institucionet publike, duke edukuar një publik kritik që do të kërkojë transparencë dhe përgjegjësi më të madhe duke përfshirë qytetarët në politikëbërjen publike.

## 2. Pyetësorët

Pyetësorët u përgatitën dhe u dërguan në gjuhën maqedonase, ashtu si dhe përgjigjet e marra. Më poshtë është një shembull. Shumica e pyetjeve ishin të ngjashme, thjesht iu përshtatën Institucionit ose personit, varësisht se në cilën pjesë të Konventës punojnë ata ose çfarë informacioni nuk ka qenë i disponueshëm publikisht në faqet e tyre të internetit.

### **Bazuar në Konventën e Aarhusit** **Raporti i Vlerësimit të Nevojave për Misionin e OSBE-së në Shkup**

---

Pyetësor për  
**Komisionin shtetëror për parandalimin e korrupsionit (KShPK)**

1. Shkruani një përshkrimin të shkurtë mbi kompetencat e KShPK-së
2. Cilat nga obligimet, të cilat i ka ndërmarrë shteti me nënshkrim në Konventës së Aarhusit janë pjesë e detyrave dhe kompetencave që i ka KShPK? Në shtojcë është konventa:  
<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43mac.pdf>
3. Nëse mendoni se ka mundësi që KShPK të përfshihet aktivisht në implementimin e Konventës së Aarhusit. Numëroni mundësitë sipas tre shtyllave të Konventës: qasja në informacion, pjesëmarrja e publikut në vendimmarrje dhe qasje në drejtësi.
4. Vallë pjesët në të cilat do të mund të përfshihej KShPK bëjnë pjesë në:
  - Monitorimi dhe trajtimi i rasteve (monitorim).
  - Analizë
  - Edukimi dhe njohja me detyrimet dhe mundësitë që dalin nga Aarhus.
  - Informimi i publikut (si dhe kush?) dhe grupeve specifike të synuara (inspektoratet, shoqatat e qytetarëve ... cilat të tjera?)
  - Legjislacioni (ndryshimi, propozimi ...?)
  - Ndonjë fushë që nuk është përfshirë. Shtoni lirisht.
  - Çfarë nënkupton ky proces? Shpjegoni me disa fjali në secilën nga fushat e lartpërmendura.
5. Sa raste nga fusha e ekologjisë (ose më saktësisht abuzimi me detyrën zyrtare në menaxhimin e çështjeve mjedisore, nëse të gjitha rastet hyjnë në këtë kategori) kanë arritur deri tani në KSHPK? Si ju arrijnë te ju dhe cila është procedura pasi të arrijnë? Çfarë do të thotë?
6. Nga rastet e shqyrtuara nga KShPK, a mund të tregoni se me cilat sfida përballeni dhe çfarë ndihme ju nevojitet për të zgjidhur dhe/ose ndryshuar sjelljen kur ka abuzim me detyrën?
7. Çfarë veprimtarish mendoni se KShPK duhet të organizojë (ose të jetë pjesë), në mënyrë që të përfshihet më mirë në zbatimin e Konventës së Aarhus, në mënyrë që të ketë një komunikim dhe koordinim të vazhdueshëm dhe të rregullt me Ministrinë, Qendrën Aarhus, OJQ-të dhe mediat?
  - Prezantime mbi punën e KShPK në kontekstin e KA
  - Edukimi/trajnimi për KShPK
  - Edukimi / trajnimi nga KShPK tek institucionet ku keni vërejtur mospërputhje, keqkuptim të problemit ose menaxhim/përgjegjësi të paqartë dhe persona të kontaktit
  - Përgatitja e raportit të veçantë vjetor për punën në këtë fushë
  - Dorëzimi i kërkesave për publikim transparent të informacionit (specifikoni kujt)
  - Realizimi i takimeve të rregullta me qendrën e Aarhus, Ministrinë për mjedisin jetësor, mediat që përcjellin tema të lidhura me ambientin jetësor, OJQ dhe..
  - Përcjellja e mediave
  - Mundësimi dhe azhurnimi i faqes së internetit për raportimin e rasteve të reja
  - ... shtoni...

**Bazuar në Konventën e Aarhusit**  
**Raporti i Vlerësimit të Nevojave për Misionin e OSBE-së në Shkup**

---

Pyetësor për  
Ministria për mjedis jetësor dhe planifikimin hapësinor

1. Shkurtimisht për detyrimet që ka ndërmarrë shteti me nënshkrimin e Konventës së Aarhusit. Cila nga më poshtë është përgjegjësi e Ministrisë së Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor?
  2. Kush koordinon aktivitetet në lidhje me detyrimet dhe mundësitë që dalin nga KA?
  3. Ku mund të gjej më shumë informacione për historinë e nënshkrimit, cilët njerëz kanë qenë në delegacion, si ka ardhur deri te kjo ...? A ka Ministria arkiv ose ajo do të gjendej në MPJ?
  4. Si është struktura dhe përshkrimi i punës së nëpunësve që punojnë në KA në Ministrinë? A mund të marrim një përshkrim të punës së Koordinatorit dhe të paktën një nëpunësi? Nëse nuk mundeni, (ose si shtesë) shpjegoni se sa njerëz janë të ngarkuar të punojnë në këtë temë dhe nëse kjo është përgjegjësia e tyre e vetme. Nëse kanë detyrime të tjera, si është planifikuar të mbulohen ndaj KA (në përqindje ose sipas ditëve?)
  5. Cilat ministri dhe institucione të tjera janë pjesë e rregullimit dhe menaxhimit të mjedisit sipas shtyllave të KA? Si bashkëpunoni dhe koordinoheni me ta? A marrin pjesë ata në përgatitjen e Raportit për UNECE? Sa takime koordinuese keni në vit? Kur? Kush i thërret?
  6. Si e vlerësoni punën tuaj nga neni 5.9 dhe nëse keni sfida në përmbushjen e tyre, shpjegojini ato dhe sugjeroni se si mund të kapërcehen?
  7. Me cilat institucione keni bashkëpunimin më të ngushtë? Përshkruani më hollësisht se çfarë do të thotë ai bashkëpunim.
  8. Shpjegoni procesin e përgatitjes së Raportit Kombëtar dhe përshkruani metodologjinë e përgatitjes dhe dorëzimit. Çfarë janë përvojat e deritanishme? Kush prezanton në Takimin e Partive? Cilat kanë qenë problemet dhe sfidat deri tani? Si do të mund të tejkalohen? Në sa kohë i dërgoni dhe kur është i ardhshmi?
  9. KA thotë: "Qeveritë duhet të sigurojnë transparencë si dhe të heqin pengesat dhe të kapërcejnë sfidat për të hyrë në drejtësi," . Si e bënë këtë Qeveria dhe në cilën mënyrë jeni ju pjesë e këtij procesi?
  10. Ku e shihni një mospërputhje midis detyrimeve ligjore (legjislativi vendor, por edhe angazhimet ndërkombëtare, përfshirë KA) dhe situatës në terren. Çfarë mund të ndryshohet në afat të shkurtër dhe çfarë do të zgjasë më shumë?
  11. Përshkruani bashkëpunimin me Qendrën Aarhus. Cili nga planet e deritanishme u realizua dhe cili u prolongua, ndër të tjera për shkak të Covid-19.
  12. Jepni disa shembuj të mirë që tregojnë se metodologjia e zhvilluar me KA dhe vizioni për qeverisje të mirë mjedisore po zbatohet në vend.
- .....

## VI. INDEXI i Akronimeve

Akronim	
QA	Qendra Aarhus
KSBE	Konferencë për Sigurinë dhe Bashkëpunimin në Evropë
MNB	Masat e ndërtimit të besimit
OSHC	Organizata e Shoqërisë Civile
FEM	Forumi Ekonomik dhe Mjedisor
ENVSEC	Iniciativa për mjedisin dhe sigurinë
BE	Bashkimi Evropian
OT	Operacioni në terren
OQN	Organizata Qeveritare Ndërkombëtare
OJQN	Organizata Jo-Qeveritare Ndërkombëtare
ISK	Instituti për Studime të Komunikimit
MPJ	Ministria e Punëve të Jashtme
MVL	Ministria e Vetëqeverisjes Lokale
MD	Ministria e Drejtësisë
MMJPH	Ministria e Mjedisit Jetësor dhe Planifikimit Hapësinor (MMJPH)
ZKÇEM	Zyra e OSBE-së për Koordinatorin e Çështjeve Ekonomike dhe Mjedisore
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
RLTN	Regjistri i Lirimit dhe Transferimit të Ndotësve
RIO + 20	Konferenca e KB-së për Zhvillimin e Qëndrueshëm
RMV	Republika e Maqedonisë së Veriut
KEKBE	Komisioni Ekonomik i Kombeve të Bashkuara për Evropën
KKKBNK	Konventa Kornizë e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike

### Lexim i mëtejshëm:

- 1) Konventa e Aarhusit: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>
- 2) Faqet e lidhura të Konventës Aarhus: <http://www.unece.org/env/pp/introduction.html>
- 3) Udhëzues për Zbatimin e Aarhusit: [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus\\_Implementation\\_Guide\\_interactive\\_eng.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/Aarhus_Implementation_Guide_interactive_eng.pdf)
- 4) Udhëzimet e Qendrave Aarhus Nëntor 2009: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/c/40506.pdf>
- 5) <https://aarhus.osce.org>



## VII. Rreth Strategjive Globale të PACE

Themeluar nga një ekip i arritur i ndërtuesve të paqes dhe specialistëve të parandalimit të konflikteve, **Strategjitë Globale të PACE** është një biznes i vogël në pronësi të grave, i përkushtuar për avancimin e paqes dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Global në vizionin tonë, gjithëpërfshirës në qasjen tonë, dhe i shkathët në punën tonë, PACE prodhon kërkime dhe analiza të përqendruara në terren për t'i ndihmuar klientët të kuptojnë dhe t'i përgjigjen ndryshimeve politike, sociale dhe ekonomike. Ekipi ynë global integron ekspertizën e çështjeve të materies, qasjen në terren dhe përvojën e gjerë për të prodhuar analiza thelbësore, për të zhvilluar strategji të përgjegjshme dhe për të ndërtuar kapacitete. Na vizitoni në [www.paceglobalstrategies.com](http://www.paceglobalstrategies.com) / info@paceglobalstrategies.com.

**Autori kryesor** i këtij raporti, **Këshilltarja e Lartë e PACE Ida Manton**, është studiuese dhe trajner në fushën e negociatave, ndërmjetësimit dhe zgjidhjen e konflikteve. Ajo ka botuar artikuj, prezantuar në konferenca ndërkombëtare dhe ka shkruar simulime negociuese në fushën e marrëdhënieve ndërkombëtare, multilateralizmit dhe menaxhimit të konflikteve. Ajo është shtetase amerikane dhe maqedonase, me qëndrim të përhershëm në Republikën Çeke.

Angazhimi i saj profesional përfshin kryesisht punë në Organizata Ndërkombëtare (Korpuset e Paqes, NATO, OSBE) në fushat e gjuhëve, kulturës, demokratizimit, të drejtave të pakicave, marrëdhënieve me publikun, qeverisjes lokale dhe decentralizimit. Në përvojën e saj 20 vjeçare profesionale, ajo ka kryer leksione dhe prezantime mbi tema të ndryshme. Ajo ka punuar për ONQ, OJQ dhe Universitete, në Selitë dhe operacionet në terren, ku ka menaxhuar dhe zbatuar projekte dhe ka krijuar programe dhe udhëzime politikash.

Është anëtare e Programit të Trajnimit Ndërkombëtar të Negocimit - POINT, e lidhur me rrjetin PNN të ekspertit të Negociatave (Proceset e Negociatave Ndërkombëtare). Ajo është gjithashtu Përfaqësuese e Dialogut të Diplomacisë (think tank me bazë në Gjenevë) në Rrjetin Akademik të OSBE-së, për të cilën ka kontribuar në projekte mbi konfliktet e zgjata, masat e ndërtimit të besimit ekonomik dhe mjedisor dhe ndërmjetësimin. Në Shkurt 2020 ajo u bë anëtare e Komitetit Drejtues të Rrjetit.

Zonja Manton ka një diplomë Bachelor në Letërsi Krahasuese me drejtimin e dytë në Gjuhë dhe Letërsi Angleze nga Universiteti Shën Kirili dhe Metodi në Shkup, si dhe një diplomë Master në Diplomaci dhe Marrëdhënie Ndërkombëtare nga Universiteti Leiden dhe Clingendael në Hollandë.

**CEO i PACE Jennifer Leonard**, që shërbeu si **Bashkautor** i këtij raporti, sjell një kuptim të thellë të çështjeve të politikave, interesave të palëve të interesuara dhe përfaqësim dhe ndikim në punën e saj në Strategjitë Globale të PACE. Zonja Leonard bashkë-themloi PACE në 2018 pas pesëmbëdhjetë vjet me Grupin Ndërkombëtar të Krizave, një organizatë për zgjidhjen e konflikteve që ajo ndihmoi të transformohej në një lojtar të politikës globale. Si Drejtore e ICG në Uashington,

dhe më parë si Zëvendëse e saj, ajo bëri përpjekje për ta profesionalizuar dhe përshtatur Grupin e Krizave në misionin e saj për të kuptuar, parandaluar dhe zgjidhur konfliktin vdekjeprurës. Ajo hartoi dhe zbatoi strategji për të promovuar markën unike të organizatës të analizave të prodhuara në terren, duke përkthyer politikën në veprim për vendimmarrësit kryesorë në SH.B.A. dhe ndërkombëtarisht. Përveç këshillimit të udhëheqjes së njëpasnjëshme ekzekutive mbi çështjet e politikës dhe menaxhimit, ajo drejtoi kërkime në terren, botime autore dhe hartoi strategji të synuara mediatike për të ndikuar në politikëbërësit global.

Ekspertiza e saj në trendin dhe analizën e rrezikut kontribuoi në punën novatore dhe angazhimin në çështje të ndryshme emergjente dhe ndër-sektoriale dhe ekspertiza e saj rajonale e kualifikoi më tej atë për shumëllojshmëri të detyrave të përkohshme, me funksione të dyfishta, përfshirë si Drejtor i Programit të Evropës dhe Azisë Qendrore, Drejtor i Projektit Ballkan, Analist i Lartë (Maqedoni), dhe këshilltar kryesor i politikave të Azisë.

Si avokate e politikave, zonja Leonard ka ndihmuar në hartimin dhe promovimin e strategjive praktike, të integruara për të parandaluar dhe zbutur konfliktin, duke përkthyer analizat e politikave në veprim për vendimmarrësit kryesorë në SH.B.A. dhe ndërkombëtarisht. Puna e saj për të adresuar faktorë specifik të rrezikut dhe nxitës të konfliktit ka arritur ndikim në një sërë vendesh dhe kontekstesh (p.sh. Afganistan, Pakistan, Sri Lanka, Kolumbi, Nepal, Maqedoni, Ukrainë, Tunizi, Libi, Mianmar, Kirgistan, Uzbekistan) dhe më tej një varg çështjesh (zvogëlimi i dhunës, paqeruajtja, përfshirja, burimet, zbatimi i ligjit, llogaridhënia, pajtimi). Ajo ka punuar drejtpërdrejt në Maqedoninë e Veriut, duke shkruar dhe/ose menaxhuar botimin e tre raporteve (2006-07 dhe 2015). Znj. Leonard gjithashtu ka luajtur një rol qendror në integrimin dhe institucionalizimin e kapaciteteve analitike të qeverisë amerikane në lidhje me faktorët e rrezikut për konflikt të dhunshëm dhe mizoritë dhe avokimin e saj strategjik për të vendosur qasje më fleksibile, afatgjata dhe përfshirëse për të parandaluar konfliktin janë pasqyruar në ligje të ndryshme dhe në nismat legislative.

Para se të bashkohej me Grupin e Krizave, zonja Leonard shërbeu si këshilltare speciale në Departamentin e Energjisë të SH.B.A.-së dhe Administratën Kombëtare të Sigurisë Bërthamore mbi politikën e mos-përhapjes. Ajo ka qenë një bashkëpunëtoare në Programin e Negociatave të Shkollës së Drejtësisë në Harvard, një kontribuuese e rregullt në aktivitetet e OSBE-së lidhur me zgjedhjet dhe ka kryer punë në terren në të gjithë Ballkanin, Kaukazin, Rusinë dhe Azinë Jugore. Ajo është Anëtare e Jetës në Këshillin për Marrëdhëniet e Jashtme dhe fitoi diplomë master nga Shkolla Fletcher e Drejtësisë dhe Diplomacisë dhe BA nga Kolegji i Konektiketit.